

GÖTEBORGS
UNIVERSITET

Under samma tak men ändå skilda världar

- en kvalitativ studie om könsnormer i förskolebarns fria lek

Namn: Amanda Eidenby, Maria Dahlsjö
Program: Förskolläraryrket

Uppsats/Examensarbete: 15 hp
Kurs: LÖXA1G
Nivå: Grundnivå
Termin/år: VT16
Handledare: Maj Asplund Carlsson
Examinator: Pia Williams
Kod: VT16-2920-016-LÖXA1G

Nyckelord: Pojkighet, flickighet, könsnormer, genusmatris, makt, den fria leken

Abstract

I förskolans verksamhet är den fria leken en aktivitet som enligt erfarenhet får stort utrymme. Här lämnas de äldre barnen ensamma att själva besluta över vem de ska leka med och vad. I den fria leken behöver barn förhålla sig till könsnormer och även den makt som inom dem reglerar deras sätt att agera. Det blir en problematik då upprätthållande och överskridande av dem riskerar att förbli osynliga när vuxna inte finns närvarande. Då Skolverket (2011) lyfter hur förskollärare har i uppdrag att motverka stereotypa könsroller samt ge barn möjlighet att pröva andra roller är denna problematik relevant att undersöka.

Syftet med studien är att undersöka hur könsnormer kommer till uttryck inom den fria leken för att synliggöra hur dessa upprätthålls respektive överskrids. Den syftar även till att få syn på hur makten gestaltas inom normer om kön och hur det återspeglas i leken.

Frågeställningar:

- Vad blir synligt utifrån könsnormer i barns fria lek?
- Vilka könsnormer kan ses som rådande i leken och hur verkar makten inom dem?

Undersökningen utgått från en kvalitativ ansats och genomförts via observationer av barn i den fria leken. Fokus har legat på interaktionen som sker mellan barn i åldrarna 4-5 på en utvald förskola. Materialet har samlats in via fältanteckningar och ljudupptagning. I tolkningen av vårt material har vi utgått från en teoretisk ansats gällande genusforskning. För att kunna besvara våra frågor har analysen skett utifrån vårt teoretiska ramverk.

De viktigaste resultaten i studien har handlat om pojkars och flickors åtskilda lekar då barnen under den fria leken grupperade sig efter kön. Könsnormer som blev synliga hos flickorna omfattas av omvårdnad, ödmjukhet, lekkompetens gällande förhandling samt en referensram om flickighet. I pojkars lek var istället rådande könsnormer de gällande dominans, att vara tävlingsinriktad samt ha referensram kring pojkighet. Makten inom dessa normer reglerar barnens beteende och därmed minskar möjligheten till överskridande.

Förord

Som inledning till vår studie vill börja med att tacka de som har medverkat och stöttat oss i arbetet. Ett stort tack till den förskola som varit föremål för undersökningen, även tack vårdnadshavare för deras godkännande och alla barnen som deltog i studien.

Vi vill även tacka vår handledare Maj Asplund Carlsson som väglett oss under arbetets gång samt bidragit till att utveckla vår text till det bättre. Slutligen tackar vi vår examinator Pia Williams som examinerat denna rapport.

Med vänlig hälsning,
Maria Dahlsjö och Amanda Eidenby

2016-06-01

Innehållsförteckning

1	Inledning	3
2	Syfte och frågeställning	3
3	Tidigare forskning	4
3.1	Barns lek.....	4
3.1.1	Könsnormer i barns lek.....	5
3.1.2	Makt i barns lek.....	5
4	Teoretisk anknytning	6
4.1	Perspektiv.....	6
4.1.1	Makt och könsnormer.....	7
4.1.2	Flickighet och pojkighet.....	8
4.1.3	Lekens betydelse.....	9
4.1.4	Makt i barns lek.....	9
5	Metod	10
5.1	Val av metod.....	10
5.2	Avgränsning och beskrivning av förskolemiljön.....	11
5.3	Genomförande.....	12
5.3.1	Vår forskarroll vid observation av barn.....	12
5.3.2	Tillvägagångssätt.....	13
5.4	Etiska överväganden.....	13
5.5	Bearbetning av material.....	14
5.5.1	Transkribering.....	14
5.5.2	Sortering och reducering.....	14
5.5.3	Analysmetod.....	14
5.6	Utvärdering.....	15
5.6.1	Studiens tillförlitlighet.....	15
5.6.2	Studiens begränsningar.....	16
6	Resultatredovisning	16
6.1	Flickors lek.....	17
6.1.1	Normer i flickors lek.....	18
6.1.2	Makt i flickors lek.....	20
6.2	Pojkars lek.....	22
6.2.1	Normer i pojkars lek.....	22
6.2.2	Makt i pojkars lek.....	24

6.3	Flickor söker sig till pojkars lek	26
7	Diskussion	27
7.1	Genusmatrisen på förskolan	27
7.2	Makt inom rådande normer	29
7.3	Den fria leken	30
7.3.1	Didaktiska implikationer	31
7.4	Slutsats.....	32
8	Referenslista	34
9	Bilagor	37
9.1	Mall för fältanteckning	37
9.2	Tillståndsblankett	38

1 Inledning

Under vår utbildning till förskollärare har vi tagit fasta på vikten av barns lek för deras utveckling och lärande. Inom lekens arena bearbetar barnen sina upplevelser, skapar erfarenheter och utvecklar sin förståelse kring dess omvärld (Lillemyr, 2013). I den omvärlden finns det en mängd outtalade och uttalade normer som reglerar våra handlingar samt vårt agerande (Butler, 2006). Detta inkluderar alla människor och även förskolebarnen och deras vardag. Inom normerna verkar makt genom att skapa önskvärda sätt att agera på och reglerar därmed människors handlande (Foucault, 1976, 1980). Utifrån dessa ställningstagande vill vi med examensarbetet undersöka hur normer om kön och makt inom dem kommer till uttryck i barns lek.

Inom förskolan förhåller sig barnen till de normer om kön som redan finns i verksamheten. Detta sker både medvetet och omedvetet vilket resulterar i både upprätthållande samt överskridande av normerna. Genom att normerna är ständigt närvarande kan det bidra till effekt på barnens agerande och därmed även lekens utformning (Butler, 2006). Enligt erfarenhet är en återkommande lekaktivitet inom förskolans vardag den fria leken i vilken de äldre barnen ofta lämnas att själva ansvara för uppdelning och val av aktivitet. Detta görs då de äldre barnen anses ha en mer utvecklad lekkompetens för att driva leken framåt på egen hand. Problematiken infinner sig då barnen redan har en uppfattning om de normer som finns på förskolan vilket kan innebära att uppdelning sker utefter de normer som redan är befästa i vårt samhälle. Utifrån vår erfarenhet från förskolans verksamhet har vi delvis märkt att barnen grupperar sig efter kön och ofta leker stereotypa lekar men också att det sker i heterogena grupperingar där barnen leker överskridande lekar. Oavsett om barnen leker stereotypt eller gränsöverskridande riskeras deras förhållning gentemot könsnormer att bli osynlig. Detta resonemang stärks utifrån Dolks (2013) tolkning av Connelys (2003) formulerade problematik gällande den fria leken samt hur den är en av förskolan mest stärkande aktiviteter av de könsroller och könsmonster som finns inbäddade i samhället. Då leken är en viktig arena för barnens lärande är vetskap om vad som sker i leken utifrån könsnormer relevant. Detta eftersom att det vid en större frånvaro av lärare riskeras att mycket som gestaltas i leken förblir osynligt och därmed blir vuxna omedvetna om hur barnen förhåller sig till könsnormer.

Det ingår i förskollärarens uppdrag att motverka könsmonster och stereotypa könsroller. Barnen ska ges möjlighet till att pröva och utveckla förmågor utan begränsningar från stereotypa könsroller (Skolverket, 2011). Genom studien kan vi få kunskap om och få syn på vad det är som händer i den fria leken och vilka könsnormer som kommer till uttryck där och hur dessa gestaltas mellan barnen. Kunskapen som studien genererar bidrar till en medveten grund som möjliggör arbete med den fria leken utifrån könsnormer. Denna beprövade erfarenhet gynnar vår kommande yrkesroll eftersom vi därigenom kommer veta hur arbete med den fria leken kan utföras i den pedagogiska verksamheten.

2 Syfte och frågeställning

Syftet med studien är att undersöka hur könsnormer kommer till uttryck inom den fria leken för att synliggöra hur dessa upprätthålls respektive överskrids. Den syftar även till att få syn på hur makten gestaltas inom normer om kön och hur det återspeglas i leken. För att kunna besvara syftet kommer studien att utgå från två frågeställningar:

- Vad blir synligt utifrån könsnormer i barns fria lek?
- Vilka normer kan ses som rådande i leken och hur verkar makten inom dem?

3 Tidigare forskning

För att kunna få syn på könsnormer i barnens lek behöver vi titta på vad barnen leker samt vad det är som sker i deras lek. Den forskningen som gynnar vår studie är de som har undersökt hur pojkar och flickor leker i förskolans verksamhet, samt hur könsnormer kommer till uttryck i den. Det finns en del forskning som handlar om vad barnen leker i förskolan, dock var det svårt att finna sådan forskning som koncentrerat undersökt hur könsnormer gestaltas i barnens lek samt i interaktionen mellan barnen. Då vår studie syftar till att undersöka det som kommer till uttryck mellan barnen i den fria lek har vi istället fått utgå från forskning som fokuserar i en annan riktning. De flesta undersökningarna har främst visat på förhandlingen gällande normer om kön som sker mellan vuxen och barn men även i vissa fall den som sker mellan barn och barn. Det har visat på hur dessa normer kommer till uttryck under både fria och styrda lekar samt planerade situationer såsom exempelvis samling. Denna forskningsöversikt kan relateras till vår studie. Översikten redogörs nedan utifrån olika huvudrubriker gällande barns lek, könsnormer i barns lek och makt i leken.

3.1 Barns lek

En del forskning har kommit fram till att barnen lekte i enkönade grupperingar där stereotypiska inslag förekom. I Kärrbys (1987) studie visade det sig att barnen lekte under dessa premisser, samt att de själva stod för initieringarna. Det blev även synligt att pojkar och flickor lekte olika typer av lekar. Flickorna lekte i dockvrån med inslag som speglade hemmet och händelser därifrån såsom städning, matlagning eller ordna kalas. Pojkarnas lek bestod istället av krigslekar med karaktärer såsom Tarzan och Stålmannen, de omfattades av konkurrens där de tävlade om vem som gjorde saker snabbast eller vem som var starkast. Studien visade även att pojkarnas lekar mer ofta präglades av sociala regler under leken än flickornas. Detta går i linje med Knutsdotter Olofssons (1996) som upptäckte att pojkars lek består av olika krigsekar, bråklekar och lekar med vild karaktär. De lekte sällan lekar baserat på det vardagliga livet såsom flickorna gjorde, de lekte olika familjelekar där de lagade mat och omvårdade barnen. Författaren skriver även fram att flickors lek verkade mer cirkulär då de återupprepar händelser i olika variationer och leken har inget tydligt mål utan handlar mer om bearbetning. Pojkars lek var mer linjär och målinriktad, de hade oftast något att uppnå med sin lek. Knutsdotter Olofsson lyfter dock att flickornas lekar oftast är mer lättförståeliga då de leker mer vardagsnära samt har uppreparande mönster i lekarna. Pojkars lek kan ses som svårare att förstå som utomstående då de refererar till fiktiva inslag. Deras lekar präglas även av vildare karaktärsdrag vilket gör det svårare att följa med i handlingen. I relation till detta såg Hellman (2010) i sitt material att pojkarna ofta lekte lekar såsom jage-lekar, brottning, Batman. De köntypiska Batman-lekar som pojkarna lekte kunde dock ha inslag av familjelekar. Vidare resonerar författaren kring om detta var ett sätt för barnen att pröva att inta olika positioner.

Som nämnts ovan har en del av forskningen riktat in sig på hur vuxna påverkar barnens uppdelning. Thorne (1993) lyfter att de vuxna i hennes studie ständigt delade upp pojkar och flickor utefter kön, både språkligt och fysiskt. Barnen anammade dock denna uppdelning när de fick leka fritt, och det blev tydligt då flickorna och pojkarna höll till på olika platser och lekte olika sorters lekar. Författaren lyfter vidare hur barnen i leken konstruerade sitt sociala kön, alltså gällande hur barnen förväntas agera som pojke respektive flicka. Författaren begränsar det dock inte endast till barnens lek, utan såg hur det är någonting som sker varje dag och i alla situationer. Även i Davies (2003) forskning riktas fokus gentemot hur

uppdelningen mellan manligt och kvinnligt läggs till grund samt upprätthålls både av barn och av vuxna. Författaren har i sin undersökning intresserat sig för hur det är att vara pojke respektive flicka samt hur detta kommer till uttryck i deras vardagliga aktiviteter. Barnen i leken bearbetar och visar den verklighet som de lever i, samtidigt som de där lär sig om exempelvis könsindelningen. Det visade sig exempelvis vid de tillfällen när flickorna befann sig i dockvrån att de ofta använde sig av mammarollen. Andra rollekar kunde innehålla karaktären prinsessa vilken gestaltades som vacker och speglade den "snälla flickan". Pojkarnas lekar omfattades av vapen och de var ofta aggressiva i sitt bemötande mot varandra. Davies såg likt Thorne att lärare och andra vuxna redan i förskolan delar in barnen i grupper om pojkar och flickor samt benämner deras kön i vardagliga sammanhang och det argumenteras för hur detta kan lägga en grund för barnens förståelse av könskategorierna.

3.1.1 Könsnormer i barns lek

Inom barns lek förhåller de sig till könsnormer och utifrån dessa formas lekens innehåll. Resultatet i Kärrbys (1987) studie visade att barnens könsidentitet avspeglades i barnens lek vilket blev tydligast i lekar såsom rollekar och fantasilekar. Det blev tydligt hur barnen i lekarna visade hur de upplevde sin omvärld och prövade olika idéer och föreställningar som de hade. I Hellmans (2010) studie blev det synligt att barnen tillämpade sociala regler i leken och dessa prövade barnen genom förhandling och därigenom skapas nya normer och regler. I förhandlingar om normer inkluderades även normer gällande kön och författaren såg hur dessa användes som ett slags meningsskapande. Barnens lek omfattades även av förhandlingar om könsnormer vilka kunde resultera i en del gränsöverskridande, där de ibland tillät varandra att överskrida och ibland inte. En av studiens slutsatser var att barnen använde färg som den största markören för att göra förhandlingar om könsnormer samt göra uppdelning och urskilja könen. I en situation blev exempelvis en flicka nekad tillträde till att leka Batman med två pojkar eftersom flickan hade en rosa tröja på sig, då pojkarna menade att Batman inte kunde vara rosa. Enligt Dolk (2013) studie blev det synligt att barnen lekte könstereotypa lekar och var för sig, samt tillhörde det vanligheten att barnen även lekte tillsammans i könsblandade grupper. Resultatet visade till skillnad från Hellmans att barnen inte använde sig av kön eller attribut kopplade till kön för att förhandla i leken. Trots resonemanget reserverar Dolk sig för att detta ändå kan ha ägt rum vid andra tillfällen. Vidare beskrivs det att det blev tydligt att barnen regelbundet istället intog könsöverskridande positioner.

När barn förhåller sig till könsnormer utgår de från föreställningar gällande hur flickor respektive pojkar förväntas agera. Eidevald (2011) lyfter hur pojkar och flickor oftast ses som varandras motsatser, och hur vuxnas föreställningar kan skapa förväntningar som barnen uppfattar och sedan lever efter. Det kan i sin tur innebära att barnen börjar rekonstruera dessa, vilket författaren sedan lyfter exempel på i barns fria lek. Där finns ett exempel från den så kallade fria leken när en flicka och två pojkar leker tillsammans med kuddar som de bygger med. En konflikt gällande kuddarna uppstår och de båda pojkarna vänder sig då mot flickan, varpå en av dem springer ut till lärarna för att tala om att "Anna bråkar". Barnen blir sedan tillsagda att om de inte kan sköta sig så får Anna gå därifrån. Detta exempel visar på hur pojkarna kanske redan här fått föreställningar gällande hur en flicka ska vara, samt att det finns något förutbestämt med att gruppera sig gentemot varandra.

3.1.2 Makt i barns lek

Under denna rubrik redogörs för hur makt ter sig inom barnens lek. Den forskning som funnits kring normer och barns lek har makten inte alltid varit fokuserad och därmed inte

heller uttalad. Deras resultat går dock att använda samt rikta mot makten som finns inom könsnormer och kan diskuteras i relation till vårt material.

I sin studie fann Kärby (1987) att pojkarna i leken samtalade kring vilka regler som gällde. Dessa förhandlade barnen fram genom frågor som berörde rättvisedimensioner såsom vems tur var det, vem det var som bestämde och vad man fick göra eller vad som räknades som fuskande. I pojkarnas lekar fanns det mycket konkurrens i form av tävlingar i vem som gjorde klart saker snabbast eller vem som var starkast. Deras lekar tenderade även till att vara vildare så som krigslekar, där de samtidigt befäste sin manliga identitet. Dessa förhandlingar kunde resultera i att barn blev utstötta på grund av denne inte hade könsrelaterade egenskaper såsom exempelvis tuffhet. Detta resultat syftar därmed till att barnen förhandlar om att visa att det vet mest och tävlar om makten i leken. Kärby fann att flickornas samtal under leken handlade om vilka som skulle få vara med och delta eller inte. Deras interaktioner speglade mer de relationer de har och de använde sig av ett emotionellt förhållningssätt gentemot varandra. De samspelade inte på samma sätt som pojkarna då de arbetade mer lösningsinriktat och i en mer gemensam diskussion om hur leken skulle fortsätta. Flickornas diskussioner gick mer ut på hur de gjorde saker och diskussionerna baseras mer på sina egna åsikter.

Ett resultat i Davies (2003) studie var att barnen såg på manlig makt som det dominerande. Det visade sig då pojkarna utövade dominans över flickor samt över de pojkar som var yngre än de själva. Författaren kom fram till att pojkarnas makt främst vilade på användandet av fenomen som förknippas med våld såsom exempelvis vapen. Dominansen blev synlig i ett exempel där en flicka fick tillträde till pojkarnas lek, men författaren uttrycker att flickan bara accepterades till viss del in i leken. Vid ett tillfälle gavs flickan en ledande roll i leken och det uppstod då svårigheter för henne då lekens handling utgick från populärkulturella ramar vilket flickan hade bristande kunskap kring. En av pojkarna hjälpte då flickan och gav henne information om hur hon skulle agera i enlighet med sin karaktär.

Francies (2010) har gjort en undersökning om hur barn konstruerar kön och makt i rollspel. Studien riktar in sig på barn i lågstadie-ålder men resultatet går att applicera till de åldrar som vår studie omfattar. Barnen gavs alternativ på olika roller och teman på lek där de sedan själva i gruppen fick förhandla fram vem som skulle få vilken roll. Francies kunde i sin undersökning se hur makten i höga statusroller hos flickorna blev mer ifrågasatt när de lekte i samkönade grupper än vad det blev hos pojkarna i det samma. Pojkarna accepterade mer den maktstruktur som fanns medan den flicka som var högst i hierarkin kunde bli ifrågasatt av de andra flickorna. I de könsintegrerade grupperna blev det tydligt att pojkarna tog den roll som hade högst status, som exempelvis doktor i sjukhuslek. Dominansen uttrycktes genom att befalla de andra i gruppen. I den roll som blev över och som var mest önskad var det alltid en flicka som accepterade och intog. Francies intervjuade dessa flickor och de menade att de på detta sätt kunde undvika bråk och fortsätta med leken.

4 Teoretisk anknytning

4.1 Perspektiv

Studiens teoretiska ramverk har inspirerats från Eidevald (2011) i tolkningen av genusforskning. Eidevalds ståndpunkt förklaras genom att skriva fram de olika feministiska vågorna. Den första vågen tar sin utgångspunkt i att kvinnor ska ha samma förutsättningar som män, den problematiserar dock inte könet utan människor ses som antingen kvinna eller man. Den andra vågen berör både biologiska samt sociala konstruktioner av könet. Inom denna våg ligger fokus på att höja den kvinnliga statusen i samhället gentemot dess lågstatus.

I den tredje vågen ses könskategorierna som socialt konstruerade och den utgår från att det finns olika förväntningar till respektive kategori. Vågen fokuserar inte till att hitta likheter mellan kvinnor och män, utan att kvinnligt och manligt beteende inte ska behöva kopplas till könet utan kan rymmas hos både män och kvinnor. Inom denna våg finns det olika sätt att vara man och kvinna på, vidare betonas maktrelationen mellan kategorierna. Utgångspunkten tas i den sista vågens ställningstagande där könet ses som socialt konstruerat. Dillabough (2006) lyfter en liknande förståelse av könet vilket ställs i relation till det sociala könet och om detta kan ses som en motsats till det biologiska. Det kan utifrån den tanken därmed tolkas som att denna sociala konstruktion kan förstås i enlighet med att vi i socialisationen skapar vår genusidentitet. Vår utgångspunkt ställs även i Connell (2002) som uttrycker hur skapandet av genus kan ses som en ständigt pågående process där varje individ är aktivt deltagande i konstruktionen av sitt genus.

Utifrån ovanstående perspektivtagande finns centrala begrepp som kan bidra med stöttning och fungera som verktyg i vår undersökning. De som främst kommer att lyftas och användas är begreppen *könsnormer* samt *flickighet*, *pojkhighet*, *genus* och *makt*. De är inte helt enkla att definiera eftersom de inbegriper mycket och förståelsen av dem har skiftat över tid. De centrala begreppen ställs även i relation till feminint, maskulint och genusmatris. Ytterligare behövs den fria leken redogöras då det är inom den problematiken uppstår samt det vår studie syftar till att undersöka. Den diskuteras sedan i relation till leken och dess betydelse för barnen.

4.1.1 Makt och könsnormer

Under denna rubrik redogörs begreppet makt och normer för att knyta samman dessa till vår förståelse för normer gällande kön, vilket kommer utgå från begreppet könsnormer. Enligt Foucault (1980, 1976) finns makten överallt då den kommer överallt från. Makten finns alltid från början i de situationer och relationer som människor befinner sig i och den berör oss alla då ingen kan stå utanför makten. Paechter (2007) tar upp Foucaults (1982) tankar om makt att den grundar sig som relationell och därmed verkar genom våra interaktioner, vilket tyder på att makten är rörlig och därmed utgör sig som konstant föränderlig. Foucault (1976, 1980) lyfter även normer i samband med makt, och menar att normer finns inom makt och fungerar som ett av maktens främsta verktyg. Normer reglerar, på samma sätt som makt, vårt sätt att tänka samt hur vi agerar. Makten blir synlig i dessa normer utifrån hur vid anpassar oss på både medvetna och omedvetna sätt. Makten inom normer kan bidra med ramar att förhålla sig till men kan även verka begränsande i dess regleringar. Begreppet kan bidra i den bemärkelsen att förstå hur den verkar inom normerna och på så sätt påverkar barnens lekar.

Enligt Butler (2006) är normer inte samma sak som regler och lagar, utan de fungerar som både outtalade och uttalade regleringar inom den sociala sfären. Författaren menar vidare att normer inom detta område oftast är svåra att få syn på men att de blir som mest synliga i effekterna som de skapar. Normer reglerar vilka handlingar som ska ses som begripliga, samt vilka handlingar som inte ingår denna kategori. Vidare uttrycker författaren normernas dubbelhet, det vill säga trots att normer bidrar med att begränsa oss i våra handlingar och kan kränka oss så klarar vi oss inte utan normer i våra liv. Detta således normer ger vägleder oss, och grundas i de regler för hur vi ska handla i sociala sammanhang och orientera oss i vår omvärld. Vi kan få syn på rådande norm genom att titta efter det som är givet i ett sammanhang, detta menar Martinsson och Reimers (2014) är möjligt således en norm alltid pekar mot något givet.

Foucault (1976) lyfter hur makten även dikterar lagar, normer angående könet och genom dessa lagar tolkas och förstås könet. Thorne (1993) uttrycker att normer om kön verkar genom att skapa kategorier för vad som anses vara kvinnligt och manligt. Dessa kategorier för kvinnlig och manligt menar författaren kräver olika beteende och egenskaper. Med förståelsen för vad en norm är samt hur dessa påverkar oss, har vi valt att utifrån normer om kön använda oss av begreppet könsnormer. Enligt Thornes argument ger därmed könsnormer barn ramar för hur de anses ska handla, bete sig och hur deras egenskaper bör vara. Detta ger barnen en struktur för deras handlande samtidigt som att röra sig inom dessa ramar även resulterar i att begränsa barnen då överskridande av rådande normer kan uppfattas som felaktigt. Denna tolkning av könsnormer kan komma att bli relevant i vår undersökning då det hjälper oss att synliggöra vad som sker i barnens lek. Som beskrivits ovan handlar begreppet om vad som ska klassas som normalt för de olika könsgrupperna vilket då kan tydliggöra hur barnen agerar utefter det. Följer barnen rådande könsnormer i sina fritt valda lekar eller finns det möjlighet till gränsöverskridande beteende?

4.1.2 Flickighet och pojkighet

I diskussionen om könsnormer utgår vi från en tolkning av begreppet genus. Rosenberg (2005) formulerar Butlers tankar om vad genus innebär och menar att huvudregeln är att det syftar till att kunna känna igen och klassificera det man ser. Begreppet skapar en typ av begränsning för personers agerande och handlingar eftersom det, liksom normer, syftar till att beskriva vad som ska anses som normalt för respektive kön. Med Butlers (2006) diskussioner kring genus kan vi skapa oss en uppfattning om könet som ett görande och sker alltid tillsammans med någon, i relation till någon eller för någon som är imaginär. Genus är inte någonting som man är eller har utan som någonting man är eller har utan ses som en process där föreställningar om normer om manligt och kvinnligt formas. Samma tankar finns hos Connell (2002) som också påtalar genus som ett görande, där barnet inte föds till ett givet kön utan görs till antingen man eller kvinna. I denna process medverkar barnet aktivt till att lära sig om maskulinitet och femininitet samt utvecklar sin förståelse kring dessa kategorier. Barnet är aktivt deltagande i processen, skapar egna genusindelningar, prövar dem och bryter dem, därmed blir barnet en medskapare till att konstruera sig själv som man eller kvinna. Utifrån Paechter (2007) sker denna inläring av maskulinitet och femininitet gentemot jaget och i relation till andra i sin omgivning. Dessa kategorier är aktiva tillstånd och omfattar inte bara vilka vi är utan berör också vårt agerande samt tänker om oss själva i olika kontexter. Författaren menar att då dessa kategorier konstrueras i denna process så betyder det att de konstant upprepas under förloppets gång.

Utifrån ovanstående förståelse om att barn skapar uppfattningar om vad som anses vara feminint och maskulint redogörs här vad dessa kategorier kan innebära. Eidevald (2009) skriver fram hur manligt och kvinnligt ofta ses som varandras motsatser. Kategorierna listar egenskaper som kvinnor respektive män förväntas ha, antaganden som alla bär med sig och som därmed skapar förväntningar på andra människors agerande. Som kvinna antas du exempelvis vara ödmjuk, omvårdande, försiktig och svag medan du som man ska vara tuff, stark, våldsam, stark, tävlingsinriktad samt söka makt för egen del. Männerna ses även som de som ska ta plats medan kvinnligt beteende handlar om att hålla sig i bakgrunden. Connell (2002) påtalar även andra egenskaper än Eidevald såsom att män ses som aggressiva, rationella och analytiska eller att kvinnor är pratsamma och känslösa. Utifrån dessa antaganden om kvinnligt och manligt beteenden kommer vi att göra kopplingen till pojkigt och flickigt. Davies (2003) lyfter hur dessa begrepp innefattar både det sociala och biologiska könet, vårt fokus kommer dock att riktas mot den sociala konstruktionen. Vidare menar

författaren att om barnen intar en position enligt flickigt eller pojkgigt beteende betyder inte det att det är deras identitet. Det handlar snarare om ett av flera sätt att positionera sig gentemot varandra. Vår intention med begreppen är alltså inte att befästa dessa egenskaper vid varken pojkgigt eller flickigt beteende utan de kommer användas för att synliggöra upprätthållande och överskridande för att på så sätt bli medveten om könsnormerna som gestaltas i barnens lek.

Genom att titta på hur flickighet och pojkheter gestaltas kan vi på få syn på den aktuella genusmatris som uttrycks i barnens fria lek på den valda förskolan. Österlund (2008) lyfter genusmatris som ett begrepp, vilket innebär en sammanfattning av genusbundna stereotyper och återkommande genusroller. Det handlar inte om fasta roller utan kan likt genus ses som en process, där dessa roller skapas och omförhandlas. Utifrån denna förståelse kan uttalande göras om att genusmatriser skapas och omförhandlas i lokala miljöer och relationer. Med hjälp av det här begreppet granskas den genusmatris som finns på den undersökta förskolan. Detta för att kunna få syn på vad det finns för normer gällande hur det är att vara flicka respektive pojke utifrån deras genusmatris.

4.1.3 Lekens betydelse

Nedan redovisas en förståelse av hur leken har betydelse för barns utveckling samt hur barnen använder leken för att skapa mening. Inom lek-begreppet lyfts och beskrivs den fria leken då det är den aktivitet undersökningen fokuserar kring. En definition av begreppet är relevant eftersom undersökningen grundar sig i den fria leken. Det är den situation som ger studien tillgång till att få syn på könsnormer som gestaltas mellan barnen och bidrar även med en bild av hur den brukas och fungerar för barnen.

Lillemyr (2013) argumenterar för att leken är betydande för barns utveckling således i leken bearbetar barnen upplevelser utifrån sin omvärld och känslor som kommer till uttryck däri och därigenom skapar nya erfarenheter. Det innebär att leken får ett egenvärde för barnen då det handlar om en inre motivation och sker genom barnens känsla av lust. Hwang och Nilsson (2003) poängterar att barnen inom lekens ramar tillämpar sig sociala koder och regler för leken och det sociala samspelet. Den fria leken är en aktivitet som är vanligt förekommande och som har hög status inom den svenska förskolan. Enligt Pape (2001) sker den fria leken när tiden tillbringas "fri" från styrning från de organiserade aktiviteter som anordnas på förskolan. Under denna tid gör barnen de som de själva vill och detta varierar från barn till barn och dag till dag, det vill säga att det är kontextbundet. När Eidevald (2009) lyfter den här typen av lek menar att den ofta ses som fri när barnen skapar innehållet själva utan vuxnas inverkan. Det kan alltså innebära att barnen i den här typen av aktivitet ofta lämnas åt sig själva och innehållet däri kan lätt bli osynligt. Kärrby (1987) skriver fram liknande beskrivning av den fria leken men skriver vidare att den präglas av barnens känslomässiga behov och fantasi, vilket är en bidragande faktor till att den anses vara lämplig för barnen i förskolan. Det är även i den som barnen får göra upp egna mål utifrån sig själva och anpassa leken efter dessa.

4.1.4 Makt i barns lek

Som lyfts ovan använder barnen leken för att gestalta upplevelser och pröva erfarenheter för att på så sätt skapa nya. Sutton-Smith (1997) hävdar att då alla mänskliga relationer omfattas av makt och hierarkier är det även någonting som kommer att prägla barnens lek och dess struktur. I dessa lekar måste barnen positionera sig gentemot varandra i hierarkier för att leken ska kunna förhandlas fram. I dessa positioner bildar barnen en egen hierarki utifrån innehållet

i den sociala omvärlden, de normer och regler som innefattas däri återspeglas inom barnens lek. När barnen intar dessa hierarkier och accepterar en roll upprätthålls normer då barnen försöker agera utefter dem. Detta kan ställas i relation till Löfdahl (2007) som diskuterar hur barnen även skapar det som kallas för kamratkulturer. Dessa skapas genom att barnen förhandlar fram normer, attityder och värden i sin interaktion med varandra och kommer därmed till uttryck i barnens lek. Utifrån detta kan vi göra tolkningen att makten finns inom barnens kamratkulturer då det handlar om barnens positionerande gentemot varandra. Som tidigare nämnts verkar makt inom normer och därmed ger det barnen ramar att förhålla sig till inom leken samt att det resulterar i att begränsa deras agerande. Genom ovanstående synsätt används begreppet makt för att få syn på de rådande normer som finns i barnens lek.

Alvestad (2010) menar att det sker förhandlingar mellan barn angående innehållet i leken. Där förhandlar barnen fram om de vill och ska leka tillsammans, vad de ska leka för något samt vilken rekvisita de ska använda. Meningen med förhandlingen är att nå en gemensam överenskommelse som resulterar i att leken upprätthålls. En viktig kunskap för dessa förhandlingar är att kunna inta andras perspektiv där man även kan integrera sin egen intention. Detta sker även under lekens gång och barnen använder sig av olika strategier för att leken inte ska upphöra. Det kan göras exempelvis genom att barnen tillför ny handling till leken eller använder sig av humor. Denna kompetens ställs i relation till makt då det barn som innehar kunskapen lättare kan föra leken framåt. Utifrån Alvestads tankar om förhandling och hur den påverkar barnens interaktion i leken samt Sutton-Smiths (1997) argument för att leken präglas av makt och hierarkier kan förhandlingskompetensen ses ha effekt på hur barnen positioner sig gentemot varandra.

5 Metod

5.1 Val av metod

Syftet med studien är att sträva efter att generera kunskap om hur könsnormer kommer till uttryck mellan barn och barn i den fria leken. Eftersom vi valt att göra en empirisk studie krävs en metod som ger oss möjlighet att få syn på barnens interaktion däri. En kvalitativ metod menar Eriksson Barajas, Forsberg och Wengström (2013) strävar efter att kunna tolka, utveckla förståelse om och beskriva det som sker utifrån olika fenomen. Vid användandet av kvantitativ metod skulle studien få en annan vinkel då denna syftar till att få ett testa och pröva en ansats för att sedan kunna dra ett resultat av det insamlade materialet. Då vårt syfte och våra frågeställningar riktar in sig på att förstå vad det är som sker i barnens lek känns därför den kvalitativa metoden mer relevant för vår undersökning.

För att veta vilken metod som genererar relevant information för studien diskuteras olika metoders för- och nackdelar gällande datainsamling. Inom kvalitativa undersökningar är det vanligt att använda sig av intervjuer eller olika typer av observationer. Alvehus (2013) lyfter hur intervjuer kan användas för att ta reda på hur andra människor tänker och handlar i olika kontexter. Intervjuaren besitter en maktposition att styra det som sägs och på så sätt kunna påverka riktningen under samtalen. Därmed ökar risk för det som tolkas i materialet kan "provocerats" fram av intervjuaren. Denna risk anses vara stor när det gäller barn eftersom det är svårt att ställa öppna frågor som inte tenderar att styra för mycket så resultatet påverkas. Utifrån detta finner vi metoden irrelevant för vår undersökning. Thorne (1993) diskuterar även problematiken i att medvetandegöra barn om dessa frågor eftersom det kan verka förstärkande gentemot uppdelning mellan pojkar och flickor. Observation som metod möjliggör Enligt Eriksson Barajas et al. (2013) att kunna få syn på processer som sker, vilket då anses kan ha relevans för vår studie. Alvehus (2013) uttrycker även att observation

erbjuder chansen att se fenomen i deras naturliga sammanhang. Observation kan därmed synliggöra processer kring hur könsnormer gestaltas mellan barnen och även i dess naturliga kontext, alltså den fria leken. Observation utgör därmed rätt metod för att kunna samla in ett material som möjliggör en djupare förståelse för det formulerade problemområdet.

Det finns många olika typer av verktyg att vidta under en observation vilka har övervägts utifrån det som kan tänkas gynnar vår studie mest. Videoinspelning kan ses som ett alternativ som resulterar i att få frekvenser av rörlig bild och ljud från barnens interaktioner som även fångar miljön som det utspelas i (Bjørndal, 2002). Detta är till fördel eftersom det möjliggör att kunna gå tillbaka i materialet flera gånger och därigenom upptäcka ny information. Bjørndal menar dock att denna metod ibland kan påverka den observerade situationen vilket då försvårar för forskaren att se fenomenet i det naturliga sammanhanget. Det kan handla om att en videokamera ofta är större och tar mer plats än exempelvis en mobiltelefon. Eidevald (2015) menar att det även öppnar upp för mer etiska överväganden gällande barnen och hur de framställs under videoinspelningen. Det kan exempelvis vara svårt för ett barn att ifrågasätta eller tacka nej till att bli filmad då de kanske inte riktigt förstår innebörden. Med utgångspunkt i metodens nackdelar har vi valt att frångå denne och istället använda oss av en metod som har mer relevans för undersökningen.

Den metod som använts för insamling av material är fältanteckningar. Metoden utgår från att observatören skriver ned det som sker och sägs, samt beskriver kontexten som utspelar sig och blir synlig (Ahrne & Svensson, 2015). Metoden möjliggör insamlande av material kring barnens lek med mindre risker än de som tidigare nämnts angående videoinspelning. Dock medför fältanteckningar risken att inte få tillräckligt med material eller fånga upp viktiga detaljer för studien. Detta stöds utifrån Bjørndal (2002) som uttrycker att det är svårt att med endast anteckningar att dels hålla uppmärksamheten mot samt skriva ner allt som händer i en situation och att det därmed kan innebära att mycket missas. För att komplettera dessa fältanteckningar används ljudinspelningar då författaren menar att denna metod underlättar för observatören att kunna gå tillbaka till materialet för analys, då minnet inte alltid är pålitligt. Ljudinspelning menas vidare bidra till att fånga upp det sociala samspel som sker, vilket är relevant för vår undersökning. Till skillnad från videoinspelning är en nackdel med ljudupptagning att den kommunikation som inte sker verbalt förblir osynligt. Det innebär att anteckningarna kommer behöva fokusera till denna kommunikation.

5.2 Avgränsning och beskrivning av förskolemiljön

Studien utfördes genom avgränsning till enbart en avdelning inom en förskola. För att koncentrera fokus ytterligare valdes inriktning på åldrarna fyra till fem år. Denna ålder anses vara mest relevant för vår studie eftersom Hwang och Nilsson (2003) uttrycker att barn i fyra till fem års ålder leker mer utvecklade roller. Dessa lekar sker utifrån interaktion mellan barn där sociala regler förhandlas fram och tillägnas. Rolleken präglas av fantasi då barnen däri intar olika roller som finns i barnens omgivning. Detta stämmer även överens med vår erfarenhet av förskolan, och därmed resulterar denna avgränsning i att generera mest kunskap för vår studie.

Ambitionen var att titta på både flickors- och pojkars enkönade lekar samt deras gemensamma lekar. Detta för att kunna identifiera hur könsnormer och makt kommer till uttryck inom interaktion mellan barnen i deras olika grupperingar. I barngruppen på den utvalda avdelningen finns det 24 antal barn varav 14 flickor och 14 pojkar. Den undersökta verksamheten som undersökts präglades av den fria leken, där barnen ges möjlighet till att

leka fritt vid flera tillfällen under dagen. Oftast var alla barnen inne eller ute samtidigt, och grupperingar gjorde barnen själva utifrån regler kring hur många som kan vistas i rummen. Personalen i arbetslaget deltog i barnens fria lekar utan befann sig en bit bort med en övergripande blick på barnen. Lekutrymmet på avdelningen bestod av flera rum, varav ett stort rum med många små bord och material i anslutning såsom spel, plusplus och lego. I ett mindre rum får det enbart vara tre barn åt gången, där inne finns det utklädningskläder med varierat ett utbud. I den andra miljön fanns köksinredning, samt dockvagn och dockor med tillbehör. Utomhusmiljön bestod av en gård med sandlåda och lekställning, det fanns gräsmatta och träd i anslutning som går att klättra i.

5.3 Genomförande

5.3.1 Vår forskarroll vid observation av barn

Innan en observation genomförs är det av vikt att reflektera över vilken forskarroll som intas gentemot den situation som ska observeras. Lalander (2015) skiljer mellan dolda och öppna observationer, där det i den senare menas att deltagarna är medvetna om att de blir observerade. Som beskrivits ovan informerades barnen som varit föremål för observationerna om anledningen till att vi var där samt vad som skulle undersökas, vilket då innebar att en öppen observation genomfördes. Vidare lyfter författaren att forskaren i denna typ av observation alltid påverkar det sammanhang där observationen sker. Alvehus (2013) argumenterar också för detta och uttrycker att det är någonting som behövdes ta hänsyn till då påverkan av barnens interagerande skulle skett oavsett hur deltagandet såg ut. Genom att en icke-deltagande roll intogs så deltog vi inte i barnens lek utan satt ned passiva och tystlåtna i anslutning till leken. Trots denna observatörsroll kan inte risken frångås att vår närvaro störde barnens lek. Denna risk nämner Bjørndal (2002) och menar på att följderna kan bli att barnen vid observation inte agerar som de brukar i vanliga fall. De kan eventuellt känna sig iakttagna och därmed inte våga leva ut på samma sätt som de gör i vanliga fall. Genom att vikt lades vid att skapa relationer med barnen innan observationen minskade risken av att vår närvaro skulle påverka barnens lek. Via dessa uppbyggda relationer kunde vi även förmedla information om studien och om vilka vi var för att barnen skulle känna sig så trygga som möjligt (Lalander, 2015). Det kan även resultera i att öka barnens trygghet i sitt agerande i leken och därmed tydligt visa huruvida de ville delta i observationerna eller inte.

Inför observationer var det viktigt att få barnens godkännande till deras medverkan i vår studie. Alla individer som ingick i leken tillfrågades om det gick bra för dem att vi satt bredvid och tittade på. Barnen informerades innan om att de kunde säga till om de kände sig obekväma och inte ville bli observerade. Detta är dock inte alltid enkelt eftersom att det inte gick att veta säkert att barnen förstod innebörden av att delta i en studie eller om de bara svarade ja för att de andra barnen gjorde det. Denna problematik lyfter Svenning (2011) och skriver att det inte är alltid barn vill delta. Författaren skriver fram ett exempel där några barn först svarar ja till att delta i observationen och att de sen i efterhand uttryckte att de kände sig obekväma i situationen. Vidare argumenteras det för att vi i möte med barn inte enbart kan se till det verbala språket som uttryckssätt. Detta har således tagits fasta på och ökat vår lyhörddhet gentemot barnens sätt att uttrycka sina åsikter och känslor via exempelvis kroppsspråk. Detta var viktigt eftersom barnen har rätt att avsluta sin medverkan om så önskas.

5.3.2 Tillvägagångssätt

Studien behövde samla in material som genererade innehållrik data för att få syn på de olika lekarna och dess innehåll. Eftersom fokus ligger på den fria leken var det omöjligt att innan veta hur barnen skulle gruppera sig och var deras lek skulle äga rum. Därför kunde inte observationstillfällena planeras i förväg och inte heller vilka barn som skulle följas. Insamling av material krävde därmed en anpassning efter hur barnen valde att gruppera sig, och i stunden besluta var fokus skulle läggas. Eriksson Barajas et al. (2013) kallar dessa för ostrukturerade observationer och de poängterar hur denna typ av observation används i syfte att samla in mycket data. Detta möjliggör även en djupare inblick samt förståelse för vad som händer i de olika situationerna. Vi behövde således vara insatta i vårt insamlade material för att en jämn mängd observationer mellan flickors- och pojkars lek, samt när de leker tillsammans. Annars ökade risken att få ett svagt underlag och därmed minska chansen att kunna dra slutsatser utifrån det.

Observationerna genomfördes genom att gemensamt iaktta samma situation för att på så sätt få ett ytterligare djup i data. Då Bjørndal (2002) beskriver att fyra ögon istället för två resulterar i att få en mer rik och detaljerad bild av vad som sker ansågs detta ha relevans för vår studie. Vid observationerna användes ett material för att skriva ned fältanteckningar som skapades innan. Bjørndal (2002) uttrycker att ett sådant anteckningsschema bidrar till att få fokuserade anteckningar över vad som händer under situationen. Materialet omfattades av rubriker som utgick från de didaktiska frågorna: Vad? Hur? Vem? Varför? Se bilaga för vidare information. Materialet gav en övergripande ram för att få syn på studiens syfte men de tillät även en lyhördhet gentemot annat som kunde bli synligt. På så sätt kunde det skrivas ned vad barnen lekte, vilka de lekte med och hur barnen förhandlade i leken angående roller samt innehåll. Genom att båda kunde granska samma situation och kombineras det med dubbla anteckningar minskades risken för att någonting missades, samt gavs det möjlighet till att upptäcka olika saker under det valda tillfället.

5.4 Etiska överväganden

Inför observationer av barn fanns det en mängd etiska aspekter att överväga och vidta. Innan genomförande av observationer lämnades tillståndblanketter till vårdnadshavare för att få godkännande över att deras barn deltar i studien. För att barn som är under 18 år ska delta i forskning är ett godkännande från vårdnadshavare ett krav från svensk lag (SFS 2003:460). Det var även viktigt för oss att barnen gav oss deras samtycke om deras medverkan. Vetenskapsrådet (2002) uttrycker att samtycke från barnen är att rekommendera utifrån framtagna forskningsprinciper. Andra etiska principer vidtogs såsom att informera barnen om deras deltagande i studien, vilket vetenskapsrådet uttrycker handlar om att informera involverade om att deras deltagande är frivilligt och om det önskas så går det att avbryta sin medverkan.

En annan etisk princip som lyfts är att det råder tystnadsplikt kring barnen som deltar i studien och den information som samlas in om barnen får enbart användas i studiens ändamål. Vidare menar Vetenskapsrådet (2011) barnen i studien ska skyddas under forskningsprocessen, vilket betyder att barnen inte ska kunna identifieras. Barnen har således tillskrivits anonyma identiteter för att inte kunna urskiljas i det insamlade materialet. Det har gjorts genom fiktiva namn som endast kan kopplas ihop med barnens kön. Vidare för att säkerställa barnens identiteter har det transkriberade materialet skrivits ned direkt efter observation och därefter har ljudfilen raderats. Detta eftersom Eidevald (2015) menar att det inspelade materialet måste hanteras enligt personuppgiftslagen och för att kunna garantera detta är det viktigt att förvara

materialet på ett säkert ställe för att på så sätt kunna säkerställa anonymitet. På så sätt kan minskas risken att materialet används utanför undersökningens syfte.

5.5 Bearbetning av material

5.5.1 Transkribering

Det insamlade materialet bestod av totalt 13 observationer, varav 7 situationer där flickor enbart leker med flickor, samt 6 tillfällen där enbart pojkar leker, och i 2 av dessa situationer söker sig en flicka till leken. De insamlade ljudfilerna gav användbart material till 10 av 13 situationer. Eftersom båda skrev fältanteckningar till samma lek resulterade det i två nedskrivna dokument till varje observation. Första steget för att bearbeta det insamlade materialet var transkribering. Materialet avlyssnades och de ordfraser som kunde stärka upp fältanteckningarna skrevs ned. Enligt Ahrne och Svensson (2015) är viktigt vid transkriberingen att utföra den när intryck från observationerna fortfarande ligger färska i minnet. För att minimera risken att några detaljer glömdes bort valdes därför material att transkriberas efter varje avslutad dag. Dessa tillfällen gav även möjlighet till att kunna göra reflektioner i tät anslutning till våra upplevelser på förskolan. Det gav också tid till att skriva rent och sammanställa bådas fältanteckningar på ett gemensamt dataskrivet dokument. I dokumenten lades även det som transkriberat till för att på så sätt underlätta analysarbetet genom att ha relevant material från varje observation på ett samlat ställe.

5.5.2 Sortering och reducering

Första steget i analysprocessen blev att påbörja en sortering för att på så sätt göra det mer lätthanterligt. Alvehus (2013) lyfter även att i denna process sortera materialet utefter olika kategorier för att på så sätt göra det överskådligt samt för att se samband i underlaget. Underlaget skrevs därför ut och det placerades i kategorier såsom flickors respektive pojkars lek. På så sätt kunde barnens grupperingar synliggöras samt vad de lekte inom dem. Det resulterade även i att det var lättare att gå på djupet med varje observations innehåll eftersom det gick att förhålla sig till de andra observationerna inom kategorin. Rennstam och Wästerfors (2015) menar att materialet systematiskt behöver läsas igenom flera gånger för att kunna upptäcka detaljer och skapa förståelse för det undersökta fenomenet. Utifrån författarnas argument bearbetades materialet i flera omgångar, vilket även ledde till diskussioner kring det som blev synligt.

Efter sorteringen av materialet var det väsentligt att även göra en reducering, för att på så sätt kunna skapa sig en övergripande bild. Rennstam och Wästerfors (2015) menar att det här momentet behövs för att skapa ett överskådligt och lätthanterligt material, då allt omöjligt kan visas upp i resultatet. Reduceringen sker selektivt för att möjliggöra ett rättvist framskrivet resultat. De situationer som valts att lyftas fram måste alltså kunna representera det material som samlats in. Under reduceringen av vårt material övervägdes underlagets möjlighet till tolkning då vissa observationer innehöll ett större djup än andra. Med utgångspunkt i studiens teorier och begrepp fann vi även dessa situationer mer intressanta att analysera. Vi valde därför ut de sekvenser som hade relevans för studiens undersökning vilket bidrog till att ge en tydlig bild gällande könsnormer och makt. Sekvenserna har blivit föremål för analys och har sedan skrivits fram som utdrag i resultatet.

5.5.3 Analysmetod

Svensson (2015) menar att analysen är det moment där materialet görs begripligt och teorin utgör ett nödvändigt verktyg då den hjälper till att få syn på vissa aspekter medan den kan

hålla andra i bakgrunden. Analysprocessen har hela tiden lutats mot de teorier och begrepp som valts och har använts som verktyg för att kunna besvara studiens frågeställningar. Alvehus (2013) lyfter hur teorin ger en bild som representerar verkligheten samt till viss del förklarar fenomenen. Den kan även stötta i att ge ett perspektiv att granska materialet utifrån. I den här studien har begrepp inom genusforskning valts som grund till perspektivtagande och de har fungerat som glasögon under analysen av det insamlade materialet. Teoriramen har fungerat som utgångspunkt vid granskningen som skett i flera omgångar, till att börja med varje situation var för sig och därmed mer koncentrerat. För att kunna gå djupare i analysen har vi använt ett begrepp i taget, detta för att komma närmare en förståelse kring fenomenet. De beskrivningar som gjorts angående vår teoretiska ståndpunkt har bidragit med glasögon till det insamlade materialet. Det resulterade i en möjlighet att synliggöra hur normer om kön samt makten inom dem kommer till uttryck i barns lek.

Utifrån materialet kom vi fram till kategoriseringar då barnen tydligt delade upp sig efter kön. Rubrikerna i resultatet omfattas därmed av uppdelning mellan pojkars och flickors lek samt vilka könsnormer som blir synliga i dem. För att kunna relatera till överskridande respektive upprätthållande av flickighet och pojkighet valde vi att särskilja dessa för att synliggöra vad som kom till uttryck i de olika lekarna. Då vi granskat makten som finns inom könsnormer har även detta särskilts och ställts i relation rådande normer inom respektive lek.

5.6 Utvärdering

Under denna rubrik sker en utvärdering av vår studie genom att väga studien gentemot dess svagheter och styrkor. Detta diskuteras dels genom begreppet tillförlitlighet, där lyfts hur vårt metodval och tillvägagångssätt kan ligga till grund för de slutsatser som dragits. Därefter redogörs vilka begränsningar studien kan innebära.

5.6.1 Studiens tillförlitlighet

För att öka tillförlitligheten menar Alvehus (2013) att forskaren bör se till att studien undersöker det den syftar till att synliggöra. Under tiden på den valda förkolan gavs stor tillgång till barnens fria lek eftersom den var en aktivitet som hade stort utrymme i verksamheten. Detta innebar vi fick många tillfällen att få syn på barnens lekar och grupperingar. Det bidrog till att kunna variera mellan olika situationer vilket resulterade i att ett rikt material som var relevant för vårt syfte. Dessa situationer observerades gemensamt av båda och omfattades därmed av två nedskrivna dokument. Under transkriberingen visade det sig vara ett lyckat sätt att arbeta på då fältanteckningarna kompletterade varandra. Vid jämförande av anteckningar blev det tydligt att vi ibland hade fokuserat på olika saker under tillfället vilket resulterade i en bättre bild och djupare förståelse av situationen. Därvid kunde vi se att valet av metod utgav en styrka i vår studie då det ökade möjligheten att bilden av verkligheten blev så riktig som möjligt.

För att kunna få syn på barnens naturliga agerande i deras lekar behövde barnen vara bekväma i vår närvaro. Under observationerna gav barnen uttryck för detta, då inget av barnen som uttalade sig varken verbalt eller via kroppsspråk som indikerade på att de kände sig obekväma. Det blev synligt genom att barnen grupperade sig naturligt och deras lekar och förhandlingar verkade fortgå trots att vi satt bredvid och antecknade. Vi kan dock inte argumentera för att vår närvaro inte alls har påverkat barnens lek, det är någonting som är omöjligt för oss att veta. Med ovanstående tolkningar blir det däremot tydligt att barnen och situationerna inte blivit synligt påverkade.

Med utgångspunkt i ovanstående ställningstagande kan slutsatsen dras att studien har kunnat undersöka den fria leken utifrån barnens egna grupperingar, vilket bidrar till att kunna besvara syftet och frågeställningar. Det faktum att vi fått tillgång till situationer som upplevs som naturliga anses det därmed öka studiens giltighet.

5.6.2 Studiens begränsningar

När materialet samlades in blev det tydligt att det var uppdelat i grupperingarna av könen. Ingen interagerande lek mellan pojkar och flickor blev synlig och därmed kunde inte material gällande detta samlas in. Det innebär att studien endast kunde analysera och diskutera pojkars respektive flickors lek, vilket i sin tur leder till att våra slutsatser endast kunde dras kring dessa typer av lekar. Detta tyder på att en begränsning i studien då ingen tillgång till en interagerande lek mellan flickorna och pojkarna fanns. Studien har därmed bara giltighet att diskutera och dra slutsatser av pojkars- och flickors enkönade lekar.

Under vissa av observationstillfällena märktes det att ljudupptagningen inte alltid lyckades då exempelvis lekarna utomhus och i lekhallen ofta var väldigt rörliga. Det kunde även handla om att det pågick flera lekar samtidigt vilket höjde ljudnivån och ljudet gick därmed inte att fokusera kring en viss lek. Ljudfilerna blev i vissa fall inte tillräckligt innehållsrika för att kunna transkriberas och vi blev därför tvungna att förlita oss på fältanteckningarna. De missade ljudfilerna kan ses som en svaghet i vår studie då viktiga detaljer kan ha missat som skulle haft relevans för resultatet. Trots detta har studien som sagt styrka i att samma situation har fått två observationsunderlag vilket resulterat i att få en tydligare bild av verkligheten.

En annan aspekt som utgör en begränsning inom studie är att studien enbart tittat på en avdelning på inom förskolan. Denna avgränsning valdes medvetet för att det inte fanns tillräckligt med tid att gå igenom så mycket material som observationer på en ytterligare förskola skulle generera. Det resulterade i att mer tid kunde ägnas till analysarbetet och fördjupa oss inom vårt material. Det blir en styrka i vår studie eftersom materialet har granskats noggrant och arbetats med systematiskt. Det har således inneburit att studiens resultat inte kan generaliseras av fler än den valda förskolan. Det går däremot att generalisera och dra slutsatser gällande de normer inom genusmatrisen i flickors och pojkars lek då ett rikt material samlats utifrån de situationer vi sett.

Vid genomförandet av observationerna, under analysen och framskrivning av materialet har vi varit noga med att reflektera över våra egna föreställningar. Eidevald (2009) lyfter hur alla människor har förväntningar på hur män/pojkar respektive kvinnor/flickor ska agera och bete sig. Det menas att dessa förväntningar styr hur vi uppfattar dessa kategoriseringar av manligt och kvinnligt. Även Lalander (2015) lyfter denna problematik och argumenterar för att forskaren i så stor grad som möjligt ska lägga undan förutfattade meningar kring ämnet. Det kan ses som en styrka i vår studie att vi har varit medvetna om denna risk vilket även ökar tillförlitligheten. Genom att studiens har förhållit sig till begrepp och teorier har det på så sätt kunnat utgöra resultatets riktning.

6 Resultatredovisning

I det insamlade material upptäcktes det att barnen nästan endast grupperade sig efter kön och endast vid ett fåtal tillfällen interagerade med det andra könet. Eftersom insamlingen av materialet endast skedde under fyra dagar så reserverar vi oss för att det kan ha skett vid andra tillfällen. Materialet består därmed av hur flickor- och pojkar lekte i könshomogena grupper, med endast ett par tillfällen där flickor sökte sig till pojkars lek. Resultatet redogörs genom

olika rubriker för att särskilja hur dessa flickor och pojkar grupperade sig och vad deras lekar bestod av. Under rubrikerna skrivs det fram vilka könsnormer som blir synliga i barnens respektive lekar samt hur makten verkar inom dem. Avslutningsvis ges en rubrik gällande de situationer där flickor sökte sig till pojkars lek.

6.1 Flickors lek

Flickornas lekar präglades i stor grad av rollekar där innehåll och roller kopplade till familjen var de som främst synliggjordes. Denna slutsats dras utifrån att alla de observationer gällande flickors lekar bestod av rollek, varav sex av sju innehöll ramar för en familjelek. Rollerna som intogs i denna typ av lek var traditionella såsom lillasyster, storasyster, mamma, bebis och hund. Karaktärerna speglas av verkliga roller inom olika familjekonstellationer. Utifrån observationerna blev det synligt hur flickorna förhandlade kring roller och innehåll samt hur de skulle agera däri. Lekens handling bestod ofta av vardagliga situationer som exempelvis att ta hand om bebisen och gå till doktorn. Det blev tydligt att barnen bearbetade dessa vardagliga händelser då de utgick från sina erfarenheter och använde dem i de olika rollerna samt för att föra leken framåt. Omvårdnaden var återkommande i de olika lekarna och hade stor betydelse för innehåll. Det var ofta det som leken verkade gå ut på. Flickorna använde även vid två tillfällen karaktärerna älvor och enhörningar som inspirerats från tv-programmet "Mia och jag". Ett exempel från detta kommer skrivas fram nedan samt även ett utdrag från en familjelek med inslag av liknande karaktärer. I den första observationen ses fem flickor springa runt på en gräsmatta och flaxar med armarna som om de ska föreställa vingar. Under lekens gång samtalar de hela tiden med varandra om vem som ska vara antingen älva eller enhörning. Deras samtal kretsade även kring hur dessa karaktärer såg ut samt vilka krafter de hade.

Fältanteckningar, 160414 09:38. Elsa frågar Molly: "Vill du vara älva?". Varpå Molly svarar: "Ja det kan jag vara". Elsa: "Jag är också en älva med vingar". Sara: "Jag är en enhörning med vingar". Molly pekar på Saras rygg: "Dina vingar sitter här bak". Jonna: "Kan jag vara drottningen?". De andra svarar jakande. Sara: "Jag är den enhörningen som är guldig och som kan göra allt till guld".

I en annan situation var det två flickor som lekte en lek med en älva och bebis som karaktärer. Båda flickorna samtalar hela tiden under lekens gång om den fortsatta handlingen.

Fältanteckningar, 160415 10:10. Sofia som agerar älva frågar: "Var ska vi bo någonstans?". De hittar ett ställe i rummet där det finns madrasser och ställer upp den mot väggen och skapar därmed ett hus. Tyra som fått rollen som bebis säger: "Där är min säng" och visar mot ett ställe i "huset". Det framkommer att det är Älvan som tar hand om bebisen då Sofia nattar Tyra i hennes säng, ger henne mat och leker med henne. Tyra säger: Vi låtsas att jag gillade blåbär. Detta är välling" och visar ett föremål som får gestalta en flaska.

Ovanstående sekvenser visade på att flickorna använde förhandling för att skapa en handling i leken samt för att fördela rollerna. Denna tolkning stöds utifrån Alvestad (2010) som menar att förhandlingar i barns lek främst består av att nå en överenskommelse om lekens innehåll. Vidare lyfts att perspektivtagande är viktigt att vidta under förhandlingar i lek. Utifrån den observerade situationen tolkas flickorna vara lika delaktiga i denna diskussion och de verkade ha en tydlig intention som de kunde förmedla till varandra. Det är tydligt hur parterna var ömsesidigt positionerade gentemot varandra då alla bidrog på liknande sätt till lekens innehåll. Barnen visade hänsyn till varandra under sina förhandlingar då de lyssnade in varandras intentioner och leken fortgick genom ett ömsesidigt samspel och förhandling. Denna tolkning kan även ställas i relation till de förmågor som Eidevald (2011) beskriver som feminina egenskaper där ödmjukhet lyfts som exempel. Den ömsesidiga kommunikationen är

någonting som går i enlighet med denna feminina egenskap. Under nedanstående rubrik görs en djupare analys av hur dessa förmågor är kopplade till normer om flickighet samt hur dessa blir synliga i upprätthållande eller överskridande av dem.

6.1.1 Normer i flickors lek

Vid efterforskning i det som barnen kallade för "Mia och jag"-leken upptäcktes ett tv-program innehållande av älvor och enhörningar i ljusa färgtoner såsom rosa, lila samt kvinnliga karaktärer som gestaltas med klänning och smink och långt hår. Flickorna använde och gestaltade figurerna i den rollek som beskrivits ovan. I leken rörde sig flickorna i mjuka rörelser när de låtsades att de flög och refererade till älvornas vingar och utstyrsel. Detta gör att älvleken kan ses i enlighet med Davies (2003) resonemang om att det finns förväntningar på karaktärer som prinsessor att vara vackra och snälla. Dessa attribut och gestaltande av de kvinnliga karaktärerna relateras till ett förstärkande och upprätthållande av den stereotypa flickan. Ytterligare förstärkning ses i familjeleken ovan som präglades av egenskaper såsom vårdande och fostrande i den bemärkelsen att flickorna tog på sig roller som går att finna i familjen. För att komma vidare in på normen om omvårdnad redovisas ett exempel från en familjelek där två flickor förhandlade om roller och innehåll för leken.

Fältanteckningar, 160415 09:36. Stina säger: "Vi kan leka mamma, pappa och barn". Maja tittar på Stina och säger "Jag vill vara storasyster". Då svarar Stina: "Okej jag är lillasyster". Vidare säger Stina: "Jag kör vagnen och har denna dockan". Stina tar fram en av dockorna och lägger i vagnen. Maja tar i den andra dockan och säger: "Denna bebisen har jag, de är tvillingar då". Maja lägger ner bebisen i vagnen och går bort till hyllan och tar fram doktorsväskan. "Jag är doktor också så jag behöver doktors saker". (...) Stina säger: "Får jag låna den efter dig?". Maja svarar: "Ja det går bra". Stina tar stetoskopet och går till vagnen med båda dockor i. Hon riktar blicken mot dockorna och säger: "Då ska vi kolla magen på er". Flickan lyssnar på dockornas mage och vänder sig mot storasyster och säger: "De mår inte så bra". Då svarar Maja: "Dom behöver sova nu". Stina säger: "De kan sova lite här i vagnen, vi behöver filter till dom". Maja säger "Kolla i korgen där borta". Stina går till korgen som står i hyllan och säger sedan: "Åh den här blir bra att vagnen, kan ha den över så dom somnar". Lillasyster lägger filten över vagnens sufflett. Maja säger: "Vi måste fixa så dom får täcke, asså de sov inte där men vi nattade dom där och sen lyfte vi över dom till våran säng".

Det kan avläsas i ovanstående observation att flickorna använde sig av omhändertagande i sitt skapande av lekens karaktärer. Trots att de intog rollen som storasyster och lillasyster så var "mammarollen" tydlig genom omhändertagande agerande vilket kan relateras till stereotyp feminin egenskap. Det visar sig exempelvis genom att båda flickorna hade varsin sin bebis och i att leken gick ut på att se till att de mårde bra. Enligt Eidevald (2011) är omvårdande en feminin egenskap vilken förväntas upprätthållas av flickan. Utifrån detta kan tolkning göras att karaktärsdraget ses som en rådande könsnormer för flickan och därmed någonting som präglade hennes agerande. Flickornas familjelekar och dess omvårdande karaktär fungerar därmed som upprätthållande av denna flicknorm.

Flickorna i leken utvecklade även rollerna som storasyster/lillasyster till att bli doktorer och även denna roll speglar en omvårdande karaktär. Omvårdnaden går att avläsa i hur en av flickorna undersökte dockornas magar för att sedan konstatera att de inte mårde bra. Efter detta konstaterande började flickorna diskutera hur dockorna skulle sova. Utifrån de olika rollernas liknande karaktärsdrag gällande omhändertagande kan flickornas lek ses som ett prövande av förmågor kopplade till feminitet. Det kan ställas i relation till Connells (2002) framskrivning av genus som en process där författaren menar att flickor prövar och lär sig om feminina egenskaper och därmed är delaktiga i upprätthållandet av dessa. Flickornas lek kan vi tolka som en arena för att just pröva normer om flickighet och därav utveckla sin förståelse

av dem. Paechter (2007) lyfter även hur barnen genom genusprocessen skapar sina egna uppfattningar om dessa kategoriseringen vilka grundar sig i flickornas relationer och omgivning. Det kan tolkas som att flickorna via sin förståelse av sitt genus låter sina roller och handling gestaltas av stereotyp flickiga områden såsom omvårdnad och omhändertagande. I exemplet förhandlades omvårdandet genom diskussioner hur de skulle lägga barnen i vagnen och få dem att somna. Det blir även synligt att flickorna visade kunskap kring hur man omvårdar ett barn, det vill säga att barnet behöver sova när de är sjukt och hur de använde filter för att hänga över vagnen när dockorna skulle sova. Vi kommer belysa detta genom ett ytterligare utdrag från en leksituation där två flickor leker familjelek och har roller som lillasyster och storsyster. Under leken har flickorna förhandlat fram att det är dags för bebisarna att sova. Under observationen diskuterar barnen hur det har lärt sig att köra vagnen.

Fältanteckningar, 160415 08:30. Johanna kör dockvagnen fram och tillbaka och säger: ”Jag lärde mig de här när jag var fyra år”. Frida svarar då: ”Jag lärde mig det när jag var tre år, för jag såg att fröknarna gjorde det och då gjorde jag likadant”. Johanna tar tag i vagnen och visar hur hon hade lärt sig köra vagnen, efter hon kört vagnen fram och tillbaka tar hon bort händerna från vagnen och sätter fötterna på vagnens hjul. Barnet puttade med fötterna på hjulet och vagnen rör sig framåt, säger sedan: ”Det var så lärde mig, utan att hålla händerna. Och så lärde jag mig när jag var tre och ett halvt”.

Flickornas lek karaktäriseras ofta av omvårdnad, där innehåll i stor grad kopplades till barnens egen vardag samt erfarenheter de fått däri. Barnen använde sig ofta ut dessa erfarenheter för att föra handlingen framåt. Det kan tolkas som att barnen i leken utgick från sin egen förståelse av manligt och kvinnligt vid valet av roller och handling. Lillemyr (2013) menar att det är någonting som barn ofta gör, då de i lekens form får pröva och omarbeta händelser de varit med om och på så sätt skapa nya erfarenheter. Det går även att koppla till de tankar som Knutsdotter Olofsson (1996) har angående att flickornas lekar ofta kopplas till nära händelser. De använder dessa för att på så sätt skapa en utgångspunkt och handling i sina lekar. I ovanstående lek diskuterade flickorna hur de har lärt sig att köra vagn genom att granska hur fröknarna gör när de lägger de yngre barnen. Det blir alltså tydligt hur deltagarna i den här leken väljer att plocka in upplevelser och på så sätt föra leken framåt. Lekar som speglar hemmet menar Kärrby (1987) är stereotypa för flickor och i studien visade det sig att flickorna i stor grad ägnade sig åt familjeleken. I den här typen av lekar menas att det ofta förekommer vardagliga händelser så som att göra ordning i hemmet och ta hand om barnen. Utifrån de olika författarnas resonemang och resultat, samt det som blivit synligt i ovanstående observationer kan flickornas lek tolkas som upprätthållande av stereotypa normer om hur en flicka bör vara och bete sig.

I genusprocessen lär sig även flickan om den maskulina kategorin samt dess egenskaper och förmågor (Connell, 2002). Utifrån ovanstående observationer gällande flickors roller blir det inte tydligt att flickorna prövar denna kategori i någon situation. Detta eftersom ingen av flickorna intog rollen som pappa eller någon annan roll som hade en mer maskulin karaktär. Rollernas fokus låg istället i feminina karaktärsdrag såsom att ta hand om hem och barn. Det går att relatera till Knutsdotter Olofssons (1996) resonemang där det menas att barnen i undersökningen ofta fördelade rollerna utefter vilket kön de hade. Denna formulering kan tolkas som att flickornas icke-intagande av papparollen berodde på att de just var flickor och att det då skulle gå emot deras föreställningar att inta denna roll. Om någon av flickorna hade gestaltat denna roll hade det kunnat tolkas som ett överskridande av normen. Nedanstående rubrik berör dock i motsats de situationer då flickorna prövar pojkighet och intar mer maskulina kännetecken i sitt handlande gentemot varandra.

6.1.2 Makt i flickors lek

När makten diskuteras lyfts främst den makt som blir synlig utifrån och inom normerna. Det kan handla om vilka egenskaper som är eftersträvansvärda och då hur dessa är kopplade till de rådande könsnormerna. För att rådande normer ska kunna urskiljas uttrycker Martinsson och Reimers (2014) krävs det ett synliggörande av det som pekar mot något givet i ett sammanhang vilket bär med sig föreställningar om vad som anses vara det normala. Därmed utgår studien från normer gällande manligt och kvinnligt för att på så sätt få syn på vilka av dem som är rådande i situationen och hur makten inom den verkar.

Makt ses inom normer och belyses genom de tidigare observationer när flickor i deras lek utgår från sin referensram för att föra innehållet framåt. Detta kommer exempelvis till uttryck när de två flickorna diskuterade hur de hade lärt sig köra en barnvagn samt i det utdrag där flickorna förhandlade kring hur bebisarna ska sova. Könsnormen här handlar om hur flickorna använder feminina egenskaper såsom omvårdnad och omhändertagande för att tillföra handling till leken och det blir även den norm som upprätthålls av dem. Enligt Foucault (1976) verkar makt inom normer genom att det ger flickan ramar för hur hon bör agera, vilket då kan verka begränsande för personen det omfattar. Makten blir synlig då det sker ett upprätthållande av normer i flickornas lek, i detta fall normer om omvårdnad. Det som råder omfattas av att ha erfarenheter kring hur man tar hand om ett barn, det vill säga barns dagliga rutiner gällande sömn och mat och därmed kunna föra leken framåt. Denna norm är således rådande och kan tolkas omfatta en lekkompetens som även berörs av att besitta en referensram kring andra feminina egenskaper som blir synliga, exempelvis ödmjukhet och kunskap om den feminina kategorin. Det är därmed egenskaper som krävs för att kunna förhandla på ett ömsesidigt sätt med de andra barnen i leken och det resulterar i en könsnorm då den riktas mot hur flickorna förväntas agera i leken. Makten sitter alltså i att kunna upprätthålla ovanstående rådande normer gällande flickor. För att ytterligare synliggöra hur makten inom normerna verkar kommer det nedan att belysas ett utdrag där tre flickor leker familjelek. I utdraget finns endast två flickor med, Ella har rollen som bebis och Mia innehar rollen som mamma.

Fältanteckningar, 160415 10:10. Ella säger: "Jag vill ha mitt gosedjur." Mia säger: "Nej ge mig gosedjuret". Ella säger "Nej jag vill inte". Mia tar gosedjuret ur Ellas famn, går mot soffan och säger: "Inget gosedjur nu, nu ska vi sova. Om du inte lyssnar på mamma så kastar jag den i sopptunnan". Barnen pekar mot sidan av soffan och säger: "Här är soptunnan. Lyssna på mamma så får du gosedjuret". Ella säger: "Mitt gosedjur."

I ovanstående utdrag kan det tolkas som att en förhandling sker angående ett gosedjur som bebisen Ella hade. Mia som är mamma i leken visar tydliga tecken på feminina egenskaper såsom omvårdnad och fostran. Det tolkas då mamman i leken ville att barnet skulle sova och fostrade barnen i hur de måste lyssna på sin mamma. Denna fostran präglas dock av dominans vilket är maskulina kännetecken och gestaltas i diskussionen när Mia säger att gosedjuret skulle hamna i sopptunnan om Ella inte lyssnade, det vill säga att en bestraffning utfärdas. Detta tyder på ett överskridande av den flickighet som förväntas och ett prövande av dominans som anses vara typiskt karaktärsdrag för pojkighet. Utifrån dessa antaganden var även mammarollen den roll som innehöll makten. Det blir synligt att makten existerade i situationen och i rollen, samt att barnen införlivar makten genom handlingar som relateras till karaktären mamma. Makten blir även tydlig i den aspekten att flickan rättade sig efter och upprätthöll normer om flickighet. Detta kan ses i enighet med Foucaults (1976) tankar om makt då den syftar till att reglera människors sätt att agera. Denna tolkning om rådande norm

kring mammarollen kan även ställas i relation till de situationer där rollen inte är uttalad men blir synlig genom barnens omvårdande karaktär i leken. Det blir därmed tydligt att makten som råder inom normen berör karaktärsdrag såsom omvårdnad och omhändertagande som har kopplingar till rollen, som mamma. När barnen upprätthåller och prövar denna norm sker det i enlighet med genusprocess där Connell (2002) menar att barn utvecklar sin förståelse om pojkheter och flickighet. Följande kommer ett utdrag som vidare berör hur makten fördelas mellan flickorna. Utdraget är från när tre flickor leker tillsammans i ett litet rum där det finns rekvisita i form av utklädningskläder som barnen fritt får använda. De har tidigare lekt med olika hattar och pratat om vad de har för färg.

Fältanteckningar, 160418, 09:23. Anna vänder sig till Malin och frågar: "Kan du vara hund?", Malin svarar inte först och får då frågan till sig igen varpå hon svarar ja. Malin: "Men jag kan vara en glitterhund". Anna säger då med stark röst: "Ja...Sitt!". Malin sätter sig då ned på golvet. Anna säger: "Nej, det här är sitt" och sätter sig själv ned på golvet. Malin: "Ja men så här sitter hundar". Malin börjar sedan skälla som en hund och tar på sig en silvrig hatt. Anna säger skrattande: "Nej hatten!" och går fram till Malin och tar bort hatten från hennes huvud. Malin säger: "Okej då" och går och hämtar en annan hatt och tar på sig den. Anna säger återigen: "Nej hatten, nej hatten" och tar bort även denna hatt. Malin skrattar och säger "Men kan jag få min hatt?". När hon inte får tillbaka hatten går hon och hämtar ännu en hatt och de återupprepar scenariot en gång till. Anna säger: "Men jag vet hur du ska bli fin på balen!". Malin börjar ta på sig ännu en hatt varpå Anna säger: "Nej Malin! Jag vet hur du ska bli fin på balen. Det ska du ha på dig". Anna räcker över en dräkt i olika delar som ska föreställa en robot. Anna och Lisa börjar ta på Malin robotarmarna. Malin: "Men jag vill inte ha dem". Anna: "Du ska gå till hundbalen, då måste du ha den på dig".

I situationen blir det tydligt hur Anna var den som stod högst i hierarkin i situationen. Annas handlande syftar till dominans och ett upprätthållande av viljan att besitta makten, vilket blir ett överskridande gentemot flickighet då flickan förväntas vara försiktig och ödmjuk (Eidevald, 2011). Enligt Foucault (1982, 1980) rör sig makten konstant inom våra relationer och interaktioner däri vilket blir väl synligt i hur vi anpassar oss efter den. Utifrån dessa resonemang kan vi se att makten blir synlig i Annas agerande då det var hon som förde leken framåt genom att fördela rollen till Malin för att sedan skapa ett innehåll då upprepningen av situationen med hatten sker. Här blir då den rådande normen att ha lekkompetens för att komma med förslag till utveckling av lekens innehåll. Genom flickornas agerande gentemot varandra synliggörs ett upprätthållande av denna norm. Det visar sig då Anna inte blev ifrågasatt och hennes utveckling av leken accepterades av de andra vilket tyder på att flickorna anpassade sig efter makten. Utifrån Malins handlande kan hennes roll förstås som bidragande till makten då lekens innehåll utvecklades genom att hämta nya hattar. Malin bidrog således med att makten upprätthölls, trots det stod hon ändå under Annas maktutövning genom att gå med på det som Anna föreslog som fortsättning på leken. Hierarkin blir än mer synlig när Malin sade emot Anna vid förslaget om att hon skulle ha robotdräkten på sig. Det kan ses som att Anna förstärkte sin position genom att hävda att Malin måste ha på sig dräkten eftersom hon ska på bal, och därefter började både hon och Lisa klä på Malin robotarmarna. Genom agerandet visade Anna att Malins motsägelser inte fick effekt för lekens fortsatta gång och makten i situationen bevarades ytterligare. Lisa som varit delaktig i leken tidigare stod tyst i början av situationen och stod endast bredvid och iakttog. Lisas agerande visar på ett upprätthållande av flickighet då hon höll sig i bakgrunden och eventuellt inte vågade träda in i lekens lite vildare karaktär (Eidevald, 2011). När Lisa sedan hjälper Anna att ta på Malin kläderna i slutet av observationen kan det ses som att hon prövar sin roll i hierarkin.

6.2 Pojkars lek

Pojkarnas lek grundades ofta i konstruktionslekar vilka uppfattades präglas av tävlingsmoment. Tävlingsinslagen skedde ofta i diskussioner om vem som var starkast, snabbast eller hade flest saker. Endast vid två tillfällen observerades det rollekar hos pojkarna, och deras rollekar innehöll roller såsom pirat och kapten. Alvestad (2010) argumenterar för hur barnen använder förhandlingar för att föra leken framåt. I pojkarnas lekar förhandlades det kring innehåll genom samtal gällande hur leken skulle utvecklas. Diskussionen mellan pojkarna speglade även den konkurrens som fanns mellan dem. Innehåll i dessa lekar och förhandlingar omfattades även av fantasi och inspiration från populärkultur. Barnen lekte rollekar där de i vissa fall använde referenser till karaktärer såsom exempelvis kapten och pirater. Kärnbys (1987) studie visade hur pojkarna ofta använde sig av figurer som Tarzan och Stålmannen. En rollek där barnen refererade till populärkulturella karaktärer var när fem pojkar leker piratlek tillsammans och börjar fördela roller mellan varandra. Utdrag från denna lek kommer nedanstående:

Fältanteckningar, 160414 09:23. Milo säger: "Jag vill vara kapten". Benny vänder sig gentemot Milo och säger: "Det vill jag också vara". Då svarar Milo: "Alla kan inte vara kapten". Benny säger: "Men det är vi inte, en eller två kan faktiskt vara kapten". Milo tittar på Benny och säger: "Jag ångrade mig, jag vill inte vara kapten. Jag vill vara pirat". Benny säger: "Ja men då är jag kapten, vi leker piratskepp". Milo tar upp en pinne, tittar mot Benny och säger: "Jag har detta svärdet, Kapten är det okej om jag har detta svärdet?". Benny tittar mot Milo och säger "Jupp." Ove håller upp en pinne och riktar sig gentemot Benny och säger: "Här är mitt svärd".

I denna observation lyfte barnen in rollerna kapten och pirat i leken. Knutsdotter Olofsson (1996) skriver fram hur pojkarna i hennes undersökning ofta använde sig av karaktärer som var hämtade från tv-program, böcker eller sina kamrater. Det var någonting som präglade innehållet i lekarna vilket även syntes i ovan nämnda piratlek. Genom att pojkarna började med att bestämma sig för att vara antingen pirat eller kapten menade Milo att de därför skulle leka piratskepp. De började därefter lyfta pinnar som de menade att de skulle använda som svärd vilket hör ihop med pirater och piratskepp. I utdraget sker även en förhandling gällande rollen som kapten samt vidare förhandling kring innehåll som ska föra leken framåt. Den här situationen tas upp igen under rubriken normer i pojkars lek för att analysera situationen djupare.

I pojkarnas konstruktionslekar hänvisade barnen till något som de kallade för "blayblay" som konstrueras med materialet plusplus till ett föremål som kan snurra. Vid undersökning av vad "blayblay" kunde innebära fann vi likheter med leksaken beyblade som är en typ av snurra. Det tolkas därmed att det är den leksak som barnen i deras konstruktion försöker återskapa. Materialet de använde vid bygget kallas för plusplus och är en typ att lego där bitarna är formade som plustecken och som går att sätta samman i olika formationer. Vid en observation satt fem pojkar i en ring runt lådan med materialet och konstruerade varsina byggen. Under lekens gång förhandlade pojkarna om hur man på bästa sätt skulle konstruera dem för att de skulle kunna snurra. Detta var vad leken gick ut på och konkreta exempel från detta kommer att lyftas under nästa rubrik.

6.2.1 Normer i pojkars lek

Det visade sig i pojkarnas piratlek där de förhandlade om vem som skulle vara kaptenen att leken speglade maskulina normer. Då flera barn ville inta rollen som kapten visar det därmed på kännetecknet om manlighet som Eidevald (2011) uttrycker kan vara dominans, makt, och aggressivitet. Detta blir tydligt när det under förhandlingen uppstod ett problem då Milo sade

att det inte går att flera går in i rollen kapten. Genom Milos handland tolkas därmed dessa maskulina könsnormer förstärkas. När Milo därefter uttryckte att det gick att vara två stycken kaptener kan det ses som avvikande ifrån den maskulina normen. Enligt Connell (2002) är karaktärsdrag för flickighet att de förväntas vara pratsamma och känslösa. Därmed tolkar vi att denna feminina könsnorm kan ställas i relation till en förhandlande egenskap där man intar andra perspektiv och interagerar dessa med den egna intentionen. Alvestad (2010) menar att ett perspektivtagande behövs för att kunna nå en gemensam överenskommelse i förhandling om lekens innehåll. Författaren uttrycker att det är detta som för leken framåt. När Benny då överskred könsnormen i situationen om att en bara kan vara kapten blir en mer feminin egenskap synlig i hans handlande. Detta stöds även utifrån den feminina normen som delvis berörs av ödmjukhet medan den maskulina normen präglas av mer tävlingsinriktad motivation (Eidevald, 2011). Makten som sker inom ovanstående könsnormerna och dess förhandling lyfts under kommande rubrik.

Ett återkommande tema i pojkarnas konstruktionslekar var de tävlingsmoment som ofta präglade innehåll och handling. Konkurrensen mellan barnen blev tydligt i många situationer förhandlingen ofta gick ut på att exempelvis diskutera kring vem som gjort mest eller vem som klarar mest smärta. Pojkarna i våra observationer satt vid flera tillfällen och byggde beyblades med materialet plusplus och hamnade då i diskussioner gällande hur många de hade byggt. Nedan kommer två utdrag från denna lek:

Fältanteckningar, 160415 08:57. Max säger: "Jag ska göra fyra blayblays till." Nils svarar då: "Jag har gjort 400 blayblay". Ett tredje barn, Bo, vänder sig till Nils och frågar: "Har du gjort 400 blayblay?" Nils svarar: "Ja". Bo: "Det har jag också! Om man räknar alla jag har gjort i mitt liv."

Fältanteckningar, 160418 10.20. Axel vänder sig till Max och frågar: "Hur många har du gjort?" Max svarar: "Jag har fyra stycken". Axel säger: "Jag har gjort fem". Nils: "Jag har gjort sex stycken". Max: "Fast jag har gjort sönder en jag gjorde innan".

I den här situationen är konkurrensen mellan pojkarna tydlig då det sker en diskussion gällande vem som har byggt flest beyblades. Det synliggörs därmed att innehållet genomsyras av tävlingsinslag angående vem som är snabbast och bäst. Eftersom det givna i sammanhanget tolkas vara att bygga flesta antal beyblades och även är det som pekar det mot "normala" i leken så blir detta den rådande normen för situationen. Det blev även tydligt i barnens diskussioner att de eftersträvade att uppnå denna könsnorm vilken omfattas av maskulina kännetecken som pojkar förväntas ha. Eidevald (2011) lyfter aggressivitet, att vara tävlingsinriktad och viljan att besitta makten som beteenden som ingår i normen om pojkighet. Upprätthållande av egenskaperna ses som synliga genom exempelvis förhandlingar som sker via aggressiva diskussioner. Nedan följer två utdrag från situationer där de ovan nämnda tävlingsmoment även blev synliga. Situationen utspelade sig då tre pojkar har suttit och byggt med "plusplus" och materialet ligger samlat i en liten platslåda samt utspjutt över golvet.

Fältanteckningar, 160418 09:25. Pojkarna börjar trampa på runt på de bitar som ligger på golvet varpå Simon uttrycker: "Man kan faktiskt få ont om man trampar på plusplus". Fabian: "Nej det får inte jag". Simon: "Ser du jag får inte ont i mina.....vad händer om man trampar så då?". Simon vänder materialet från liggande till stående och trampar sedan på den. Simon: "Aj aj.". Fabian gör likadant och säger sedan: "Ser du? Jag får inte ont, ser du?". Oskar har ställt sig upp och testat nu samma sak. Oskar: "Det gör inte ens ont om man gör så". Simon: "Nej det känns bara som en liten tagg". Oskar: "Det känns inte någonting. Eller hur det inte känns någonting?". Oskar ställer sig med en fot i lådan med plusplus och säger "Aj aj". Simon provar att göra samma sak och säger även han att det gör ont. Fabian gör likadant och säger också: "Aj aj.". Han säger sedan: "Utan strumpor" och tar av sig strumpan på ena foten och trampar med den i lådan och säger: "Aj aj aj".

Simon tar även av sig sin strumpa och gör likadant. Simon: "Det gör jätte ont". Oskar har på sig tofflor och trampar med dessa i lådan och säger: "Det här gör inte alls ont".

I detta utdrag visar sig moment av tävling i pojkarnas lek och det synliggörs då pojkarna utmanar varandra i att trampa i på plusplus-bitarna för att se vem som kan uthärda mest smärta. I den tidigare observationen upptäcktes det att leken präglades av tävlingsinriktat agerande av barnen, detta tyder därmed på likheter inom pojkarnas lekar och våra tolkningar är det tävling som lekarna går ut på. Normen i ovanstående situation kan ses vara upprätthållandet av könsnormen för pojkighet. Detta stöds utifrån de tidigare resonemang där pojkars karaktärsdrag diskuteras och förväntas till exempelvis att vara tävlingsinriktad och vilja besitta makt. Dessa beteenden är inte det enda som representerar de maskulina egenskaperna utan Eidevald (2011) uttrycker även att karaktärsdrag som tuff och hård är förmågor som en man förväntas ha. Genom denna könsnorm tydliggörs det hur pojkarna utvecklade nya sätt för att se vad som gör ont eller inte, och de diskuterade sedan detta tillsammans och utvecklade på så sätt leken. Rådande norm i situationen visas även genom att upprätta denna konkurrens om vem som är mest tuff och hård. Kärby (1987) såg även i sin undersökning att pojkarnas lekar ofta präglades av konkurrens i form av tävlingar med vilda inslag. Hon argumenterar för att pojkarna på detta sätt befäster sin manliga identitet. Det kan tänkas utifrån genusprocessen att barnen prövar och utvecklar sin förståelse för pojkighet (Connell, 2002). Trots detta blir det tydligt enligt Davies (2003) tankar om positionering, att barnens agerande endast är ett sätt för pojkarna att positionera sig gentemot den maskulina könsnorm som är rådande. Nedans följer en observation från när fem pojkar leker en piratlek. Utdraget berör den rekvisita som används i leken:

Fältanteckningar, 160414 09:23. Pelle säger: "Jag har ett svärd." Tor säger: "Jag är pirat och jag har också ett svärd för det har ju alla pirater, vissa kan ha knivar också." Nils svarar: "Ja, och vissa kan ha pistoler också." Teo säger: "Ja och vissa kan ha yxor också." Nils tittar på Teo och säger "Yxor? Ne." Då svarar Teo "Ja." Nils säger då: "Ne de går inte." Tor vänder sig gentemot Pelle som har kaptensrollen och visar en pinne, samtidigt säger han: "Mitt svärd är mycket längre och bättre och kan göra såhär." Barnet höjer sin pinne och rör den sidledes.

Med antaganden om att pojkars lekar har kännetecken som tuff och hård vilket går i enlighet med ovanstående leks innehåll, dess rekvisita samt valet av roll som pirat. Inslagen kan även kopplas till våldsamhet som är ett karaktärsdrag enligt den maskulina normen (Eidevald, 2011). Då barnen i exemplet tog upp pinnar och började benämna dessa som olika vapen upprätthålls karaktärsdraget för våld. Rekvisitan kan tolkas som ett sätt för barnen att förstärka egenskaperna tuff och hård som gestaltas i situationen då varje barn intar varsitt vapen i relation till deras karaktär. Rollerna pirat och kaptan omfattas av dessa nämnda könsnormer vilket blir synligt då barnen försökte upprätthålla könsnormer för pojkighet. Under situationen är det dock bara att ett barn aktivt använde sitt svärd och rörde det i luften. De andra barnen kan ha använt sitt svärd vid ett senare tillfälle eller så nyttjas vapnen endast som rekvisita.

6.2.2 Makt i pojkars lek

Pojkarnas lekar uppfattades inte omfatta lika mycket förhandling om innehåll och roller, utan de förhandlade istället om vem som upprätthöll normen "mest maskulin" i situationen, vilket barnen gjorde genom tävlingar samt att de hävdade sig gentemot varandra. Pojkarna strävade dels individuellt men även gemensamt efter att upprätthålla denna norm. Individuellt i den bemärkelsen att pojkarna fokuserade på sin egen prestation i jämförelse med andra. Gemensamt i den att pojkarna exempelvis hamnade i diskussioner om vem som gjort flest och därmed utmanade varandra i att upprätthålla könsnormen. De ställde frågor som "Hur många

har du gjort? Jag har gjort ”x-antal” som syftar till ett större antal än de andra vilket kan ses som en arena för konkurrens. Det blir även tydligt i situationen med pojkarna som trampade på ”plusplus” och exempelvis uttrycker ”Det gör inte ens ont om man gör så” eller ”Det här gör inte alls ont”. I dessa lekar konkurrerade de genom att komma med idéer om nya sätt att trampa på materialet, utan strumpor, med tofflor osv. Makten inom könsnormer blir att upprätthålla pojkiga karaktärsdrag i att vara tuff, hård och besitta makten. Detta då ramen för leken utgår ifrån att pojkarna tävlar om att införliva dessa könsnormer. Resonemangen stöds utifrån Foucault (1976, 1980) som uttrycker att makten inom normer gör att människan anpassar sig medvetet eller omedvetet efter dem. Exempelvis speglas det genom att lekens innehåll tolkas beröra vem som klarar mest vid trampande på plusplus, samt vem som bäst upprätthåller den maskulina normen.

Ovanstående beskrivning av rådande könsnormer i pojkarnas lek tolkar vi som en prövning av den process där Paechter (2007) uttrycker barn som aktiva medskapare i att lära sig om flickighet och pojkighet. I den här typen av lek omförhandlar samt skapar pojkarna en förståelse kring föreställningar om pojkiga egenskaper och förmågor. Makten i rådande könsnorm handlar om att besitta kunskap om dessa karaktärsdrag för pojkar och ha referensram att förhålla sig till och utgå från. Normen syftar även till en typ av lekkompetens som handlar om att kunna delta i leken utifrån referensramen samt kunna bidra med innehåll och därmed föra den framåt. Det synliggörs i exemplet där barnen konstruerade med materialet plusplus för att göra beyblades som de sett från tv-program. Konkurrenten baseras därmed på erfarenheter, barnen måste veta vad en beyblades är för någonting, hur de ser ut och hur man bygger det med materialet. Det krävs också att de använder sin fantasi och kan koppla detta till upplevelser, alltså måste barnen ha hört talas om eller sett det innan. De barnen som upprätthåller denna könsnorm har således lättare att få tillgång leken och ett aktivt deltagande. Medan de barnen som inte har tillgång till populärkulturen riskerar att bli avvikande i normen och därmed riskera att hamna utanför. I de situationer där barnen lekte med beyblades upptäcktes dock att alla deltagare upprätthöll denna norm, vilket blev synligt då alla bidrog utifrån denna referensram.

Under den piratlek som har lyfts i tidigare rubriker förhandlade två pojkar angående rollen som kapten. I situationen visade både Benny och Milo sin intention om att få vara rollen kapten och det uppstod en diskussion, och rollfördelningen resulterade i att Milo ångrade sig eftersom han ansåg att två stycken inte kan inta rollen. Normen prövas då Benny föreslog att det kan finnas flera kaptener, dock accepterar inte Milo denna omförhandling av normen utan ångrar sig och vill inte vara kapten. Den rådande normen ses i att bara en kan vara kapten och det blir även resultatet av pojkarnas diskussion. När de sedan fortsatte sin lek blir det tydligt att rollen som kapten även blir den roll som innehar makten i leken då all kommunikation sker via kapten. Det visar sig genom att de andra pojkarna refererade till honom som ”kapten” samt ställde frågor angående den fortsatta leken, som exempelvis ”Kan jag ha det här som svärd, kapten?”. De andra barnen tävlade om uppmärksamheten från Benny. Han var relativt passiv i sin kaptensroll och därav grundas tanken om att det inte var barnet som utövade makten utan att den verkade inom de normer som fanns i karaktären. Genom den här tolkningen av kaptens maktroll kan barnens tidigare förhandlingar gällande rollen ses som en förhandling om makten i leken. Bennys handlande kan ses som överskridande då det enligt Eidevald (2011) går i enighet med maskulint beteende att eftersträva makt och även vilja att inta en ledande roll. Att Benny sade att två stycken kan vara kapten ses därmed som en vilja att dela makten med Milo vilket då går emot normen att eftersträva ensam makt. Milos agerande kan antingen ses som överskridande i den bemärkelsen att han inte fortsätter kampen utan väljer att ta en annan roll, dock kan det finnas

en vilja att bevara den maskulina normen om att det bara är en som kan besitta makten inom karaktären kapten.

6.3 Flickor söker sig till pojkars lek

Under denna rubrik uppmärksammas exempel när flickor har försökt söka sig till eller varit i närheten av pojkars lek. Under följande utdrag leker tre pojkar en konstruktionslek med materialet plusplus. Pojkarna byggde beyblades på en matta på golvet och under leken så anslöt sig en flicka bredvid och iakttog deras lek.

Fältanteckning, 160415 09:18. Lina sätter sig sedan på en stol som står nära intill pojkarnas lek, hon sätter sig på knä så att fötterna hänger ut över kanten på stolen. Lina tappar då sina tofflor som hon haft på fötterna så de åker i golvet vilket uppmärksammas av pojkarna och de börjar skratta. Flickan plockar upp tofflorna och sätter på sig dem igen. Därefter sätter sig Lina på stolen och återupprepar händelsen och "tappar" tofflorna på golvet. Den här gången skrattar inte pojkarna utan har återgått till sitt bygge och samtalar kring hur de bygger och vilka färger som de ska använda. Lina upprepar händelsen ytterligare två gånger utan att pojkarna uppmärksammar det. Flickan hoppar då ned från stolen och går därifrån.

Flickan i utdraget rörde sig anslutning till pojkarnas lek och iakttog det som gjordes. Enligt Eidevald (2011) är en feminin egenskap att hålla sig till bakgrunden och vara försiktig, vilket stämmer överens med flickans beteende. Utifrån det resonemanget kan det tolkas som ett försök till att söka kontakt med pojkarna. När tofflan åkte i golvet vände pojkarna sina blickar mot Lina och skrattade, därigenom synliggjordes hennes närvaro. När Lina återupprepade handlingen till en lek kan det tolkas som att hon försökte få de andra barnens reaktion igen. Det kan också ses som en strategi för att få tillträde till leken, dock går det inte att veta säkert utan Lina kan ha haft annan intention med sitt agerande. Vid upprepningen av händelsen är pojkarna istället fokuserade på sin konstruktionslek och diskuterar beybladesen. Det synliggörs då pojkarna inte längre tittar på flickan och därmed inte uppmärksammar henne eller "leken". Återigen uttrycks maskulina kännetecken såsom dominans då barnen upplevs utesluta flickan och då de syftar till att kunna fortgå med sin lek kan agerandet tolkas utifrån makt. Det sker därmed ett upprätthållande av en norm om att det är det som sker i pojkarnas lek är attraktivt att fortsätta med, det vill säga de tävlings- och dominansinslag som beyblades-leken har. Den rådande könsnorm och alltså den norm som besitter makten i situationen blir därmed den om pojkighet. Detta kan ses då både flickan och pojkarna aktivt upprätthåller rådande normer för sitt genus. Nedan följer ytterligare två observationer där fem pojkar lekte en piratlek. Barnen lekte i ett stort träd med många lågt hängande grenar:

Fältanteckningar, 160414 09:25. Adam klättrar upp för grenarna i trädet och kommer högre upp än de andra fyra pojkarna, Adam säger: "hej titta på mig", Pelle frågar: "Var är adam?". Adam svarar: "Jag är här uppe". Pelle slår i sin fot i en gren och säger till Pelle: "Jag ser men jag måste...aj det där gjorde ont kaptenen".

Efter att denna lek hade pågått i några minuter anslöt sig en flicka till leken. Följande anteckningar berör denna situation:

Fältanteckningar, 160414 09:28. Maja säger inget verbalt utan klättrar upp i trädet och intar en plats på en gren. Nils går nära Maja och tittar upp mot henne och säger: "Du får inte klättra så högt upp." Maja svarar: "Jo det får jag visst". Då säger Nils: "Du får inte vara där uppe, man får bara sitta på de tjocka grenarna, du är på fel gren, du kommer förstöra grenarna". Flickan säger inget utan tittar bara mot pojken. Nils säger: "Du kan ramla ner och dö, och då måste du åka till sjukhuset". Maja säger: "Jag kan visa dig att jag kan klättra ner" varpå hon klättrar ner från platsen och förflyttar sig till en annan gren som befinner sig längre ner i trädet. När flickan intagit denna nya position säger Joel: "Hörru dit skulle jag klättra ju". Joel klättrar upp bredvid Maja och barnen

står nu jämte varandra och säger ingenting. Maja klättrar ner från grenen och lämnar trädet utan att säga någonting.

Flickans och pojkens klättrande bemöts olika utifrån ovanstående situationer. Att Adam satt högt uppe i trädet uppmärksammades ej och sågs inte som något konstigt eller farligt. När däremot Maja klättrar i ungefär samma höjd ges tillsägelser om att inte klättra så högt, att kan förstöra grenarna och trilla ner och dö. Nils kommentarer kan förstås som en reaktion på att flickan betar sig på ett sätt som verkar onaturligt. Det ger uttryck för att det finns en maktrelation mellan pojken och flickan, då Nils uttalar vad Maja är kapabel till att göra och inte samt konsekvenser för hennes handlande. Connell (2002) menar att barn utgår från sin förståelse av vad som anses vara pojkigt och flickigt beteende. Vi kan på så sätt urskilja hur pojkarna upprätthåller normen om pojkighet genom att de exempelvis klättrar högt. Det innebär att deras förståelse om karaktärsdrag för pojkighet till viss del omfattar dessa typer av handlingar och att förståelsen om flickighet inte gör det. Enligt Butler (2006) är det beteende som verkar avvikande mot könsnormen ofta det som skapar effekt och synliggörs. Majas agerande kan tolkas som ett slags överskridande av könsnormen om flickighet och därmed blir hennes handlande ett avvikande beteende. Då flickan agerande verkar gå emot den förståelse som pojken har blir hon uppmärksam och ifrågasatt. Även när Maja förflyttar sig till en lägre position i trädet så förstår vi Joels agerande som en kritik mot Majas handlande samt hennes närvaro i trädet.

Genom Joels och Nils bemötande av Maja tolkas makten inom könsnormerna som upprätthållande av pojkighet och flickighet. Det blir urskiljningsbart då de har föreställningar om att man i den här leken bör vara tuff och att det är mer naturligt för pojkar att klättra i träd. Dessa beteenden ingår inte i flickors förväntade karaktärsdrag utan de berörs av försiktighet och då kan Nils inre föreställning bidra till förstå Majas agerande som avvikande gentemot en flickig kategori. Maja kan i situationen ses både som försiktig och tuff enligt de feminina och maskulina egenskaper som Eidevald (2011) uttrycker. Detta förtydligar därmed både ett upprätthållande och överskridande beteende i Majas handlande. Försiktig i den bemärkelsen att hon inte tar en självklar plats i leken utan endast befinner sig i närheten och iakttar. Tuff i den att hon faktiskt säger emot vid ifrågasättandet. Det synliggörs även i hur flickan behöver hävda sin rätt att klättra i trädet genom att bevisa inför Nils och de andra pojkarna att hon faktiskt kan klättra ner för trädet.

7 Diskussion

Under denna rubrik summeras den genusmatris som visades på den valda förskolan. I anslutning till detta diskuteras resultaten från pojkars och flickors lekar i relation till varandra. Här redogörs svaret på studiens första fråga angående vilka könsnormer som kommer till uttryck i barnens fria lek. Därefter anges svaret på andra frågan gällande rådande normer och hur makten inom dessa verkar. Studiens svar relateras även till tidigare forskning och dess slutsaster. Vidare lyfts problematiken med den fria leken och didaktiska implikationer diskuteras samt studiens relevans för förskolans verksamhet. Som avslutning summeras en slutsats kring diskussionens och dess övergripande argument.

7.1 Genusmatrisen på förskolan

Den genusmatris studien fann grundar sig i att pojkar och flickor själva delade upp sig efter kön vid den fria leken. Deras lekar skilde sig åt och vid endast två tillfällen uppstod situationer där en flicka intog position i anslutning av pojkarnas lek. Flickorna lekte rollekar

som vanligtvis innehöll vardagsnära händelser där rollerna omfattades av familjekaraktärer och mamma-rollen var ofta tydligt framträdande. Hos pojkarna visades endast en rollek vilken omfattades av rollerna kapten och pirat som var hämtade från populärkulturen. Inslag från populärkulturen blev även synligt i flickornas "Mia och jag"-lek, dock så skiljer sig flickors och pojkars innehåll samt karaktärerna väsentligt åt. Detta då pirater oftast gestaltas av män och älvorna som flickorna införlivade gestaltas istället av figurer med kvinnliga drag. Det som istället var vanligt för pojkars lek var konstruktions-lekar där barnen återskapade den populärkulturella leksaken beyblades. I dessa lekar förekom det sällan roller utan pojkarna fokuserade istället på att diskutera kring bygget. Under dagarna på förskolan sågs inte flickorna leka med de inslag som präglade pojkarnas lek. Ingen pojke sökte sig heller till flickornas lek eller refererade till de typer av rollekar som flickorna gjorde.

I en del tidigare studier har forskare funnit att barnen under den fria leken delade upp sig efter kön och att deras lekar präglas av olika innehåll och moment. Flickorna befann sig ofta i dockvrån och lekte familjelek medan pojkarnas lekar präglades av rollekar med inslag av populärkulturens karaktärer såsom Tarzan och Stålmannen. Deras lekar omfattade även av tävlings- och våldsamma moment (Kärrby, 1987; Knutsdotter Olofsson, 1996). Detta stämmer överens med den genusmatris som blev synlig på den undersökta förskolan. I motsats till vårt resultat upptäckte dock Dolk (2013) att barnen i hennes undersökning både lekte stereotypa lekar utifrån sitt biologiska kön men att det även tillhörde vanligheten att de lekte integrerat. Hellmans (2010) slutsatser visade också på att pojkarna lekte typiska pojklekar, dock kunde exempelvis deras Batman-lek innehålla inslag av familjelek. Hennes resultat kan ses i kontrast till pojkarnas lek i vår studie där dessa familjeinslag inte alls framträdde.

Utifrån våra observationer har flera könsnormer blivit framträdande i barnens lekar. Då vi funnit att barnen på den valda förskolan grupperar sig efter sitt biologiska kön har lekarnas innehåll och roller kopplats till föreställningar om de olika könskategorierna. Det var vanligt förekommande med innehåll kopplat till familj och vardagsnära situationer och normer som varit framträdande är de gällande omvårdnad i flickornas lek. I deras kommunikation och förhandling fanns det inslag av ödmjukhet och ömsesidighet vilket ses i den bemärkelsen att parterna samtalade med varandra och lyssnade in varandras förslag. Detta kan ställas i enighet med Kärrbys (1987) resultat som lyfter att flickorna kommunicerade på samma ömsesidiga sätt och att deras bemötande av varandra speglade de relationer de hade till varandra. Vidare kan flickornas diskussioner tolkas som en norm då den berör en lekkompetens som krävs för att bidra till lekens innehåll och föra den framåt.

Observationer av pojkarnas lekar syftar istället på en konkurrens i form av att de exempelvis diskuterade hur många beyblades de hade gjort. Kärrbys (1987) studie visade i likhet med vårt resultat att pojkarna diskuterade i rättvisedimensioner och det fanns mycket konkurrens i form av tävlingar om att besitta makten. Dessa lekar kan relateras till könsnormer om pojkighet gällande dominans och att vara tävlingsinriktad. Knutsdotter Olofsson (1996) fann i sin undersökning hur pojkarnas lek var linjär, det vill säga målinriktad. Det visar sig i pojkarnas beyblades-lekar som gick ut på att de skulle konkurrera med varandra för att upprätthålla leken och målet med denna verkade vara att eftersträva de mest maskulina karaktärsdragen. I pojkarnas rollek upptäcktes det även att den omfattades av en mer linjär karaktär vilket kan handla om att deras lek i större utsträckning än flickornas innehöll fantasi och äventyr. Enligt Knutsdotter Olofsson (1996) var flickorna lekar motsats till pojkarnas och omfattades istället av en cirkulärprocess. Detta synliggörs under vårt resultat då deras lekar hade återkommande inslag av familjeleken och innehållet inom dem bearbetades genom förhandling mellan barnen.

Trots att den genusmatris som skrivits fram ovan reserverar vi oss för att barnen kan ha lekt integrerat och rådande genusmatris hade kunnat se annorlunda ut vid andra tillfällen. I relation till detta fann Thorne (1993) i sin studie att barnen under den fria leken anammade den uppdelning av könen som vuxna ofta gjorde under styrda aktiviteter. Författarens resonemang kan därmed inte säkerställa om barnens grupperingar kommer från deras egna initiativ eller om dessa grundas i förskolans arbetssätt. Även om den här genusmatrisen syftar till förstärkning av den stereotypa flickan och pojken är de könsnormer som kommer till uttryck endast några av de sätt som barnen kan positionera sig på. Detta relateras till Davies (2003) resonemang om att barnens positionerande enligt flickigt eller pojkigt beteende inte behöver spegla deras identiteter utan endast visar på sätt som de är kapabla till att agera utifrån.

7.2 Makt inom rådande normer

Under ovanstående rubrik summerades flickornas lek till bestående av rollekar med inslag av familjelek. De rådande normerna inom deras lekar omfattas av omvårdnad, ödmjukhet, att besitta lekkompetens och ha kunskap inom feminina karaktärsdrag för att kunna tillföra handling och mening till leken. Enligt Butler (2006) är normernas funktion att reglera agerande och de finns till för att skapa beteenden som är begripliga för omvärlden. Makten inom ovanstående normer om flickighet verkar alltså genom att reglera barnens sätt att handla och därigenom även ett upprätthållande av den aktuella könsnormen. Då flickorna exempelvis agerar utifrån karaktärsdrag från mammarollen förstärks normen om flickighet och inom detta utvecklar de sin förståelse kring feminina egenskaper. Trots att denna utveckling sker ställer makten inom dessa rådande normer krav på att barnen har kunskap om exempelvis omvårdnad, det vill säga hur man tar hand om ett barn och vad som anses vara kvinnligt beteende. Makten verkar vidare inom normen att besitta lekkompetens då det ställer krav att barnen kunna utgå från tidigare kunskap och på så sätt tillföra innehåll till leken samt förhandla genom ödmjukhet. Könsnormen reglerar hur flickorna förväntas agera samt hur de bör förhålla sig ömsesidigt gentemot varandra i dess förhandlingar under leken. Kärby (1987) fann dels att flickors förhandlingar speglade de relationer de hade till varandra vilket går i enighet med vårt resultat. Författaren lyfter dock också hur flickorna i sina lekar ofta diskuterade vilka som fick delta och inte, vilket kan tolkas som att de använde en uttalad maktpositionering gentemot varandra. Det kan ställas i motsats till de ömsesidiga förhandlingar som vårt resultat visar på. I likhet med ovanstående könsnorm om ödmjukhet har Francies (2010) sett att flickorna accepterade roller istället för att aktivt förhandla om den önskvärda rollen då deras intention var att leken skulle fortgå. Hennes resultat tyder därmed på ett upprätthållande av feminina egenskaper.

I pojkarnas lekar var det tävlings- och konkurrensmoment som i stor grad präglade deras lek. Rådande normer för lekarna var agerande i enighet med maskulina normer såsom att vara tävlingsinriktad, besitta makt samt vara tuff och hård. Pojkarna behöver alltså en referensram gällande pojkighet och hur denna upprätthålls vilket är vad de tävlingsinslag som blivit synliga handlar om. Diskussionerna mellan pojkarna handlar om att hävda sig gentemot varandra och lyfta sina egna prestationer och jämföra dessa med de andra. Målet med deras lekar kan förstås som en förhandling om att komma fram till vem som bär upp normen om pojkighet mest. Makten i pojkarnas lekar blev mer tydlig i den bemärkelsen att det i större grad sker en maktkamp mellan deltagarna. Foucault (1982) lyfter hur makten är rörlig och i ständig förhandling. Därigenom kan pojkarnas lekar förstås som att ingen från början innehar makten utan det sker en förhandling gällande den under lekens gång. Kärby (1987) fann dock att de pojkar som inte hade dessa könsrelaterade egenskaper blev utstötta från leken. Studiens

resultat visar en motsats till de lekarna vår studie fann, detta i och med att det tillhörde vanligheten att normen om pojkighet upprätthölls. Vid ett tillfälle gjordes ett avvikande från denne då en av pojkarna intog inslag av feminina karaktärsdrag. Det resulterade dock inte i att barnet blev utstött utan omförhandlingen av normen accepterades inte och leken fortgick därefter enligt rådande könsnorm.

De situationer där flickor söker sig till pojkars lekar skildras barnens förståelse för flickighet och pojkighet. Det tydliggörs utifrån pojkarnas bemötande av flickornas närvaro då dessa återspeglar föreställningar kring rådande kategorier. Inom Davies (2003) resultat visade det sig att barnen såg den manliga makten som dominerande samt att den stod över flickornas, vilket stämmer överens med Nils och Joels ifrågasättande av Majas klättrande samt de föreställningar gentemot henne som flicka. Pojkarnas handlande gentemot Maja kan tolkas som ett maktutövande då de upprätthåller pojkighet som det normala för leken, och visar på att flickighet står utanför denna. Eidevald (2011) finner i sin studie att pojkar visar på dessa föreställningar om hur flickor förväntas agera. I motsats till hur flickorna blir bemötta av pojkarna i pirat- och beybladesleken visas i Davies (2003) studie där en flicka gavs tillträde till pojkarnas lek. Trots att flickan accepterades i leken kunde hon inte driva den framåt då referensram gällande innehåll saknades saknade referensramen gällande innehållet. Då det inte fanns någon ingång till pojkarnas populärkulturella lek kan det ses i enighet med vårt resultat då referensramen för pojkarnas lek består av den populärkultur som är enligt rådande könsnormer för pojkar. Utifrån att barnen i vår studie leker på skilda håll och med olika referensramar kan det ses som att barnen inte har kunskap om varandras. Det kan tolkas som att barnen har svårt att få kunskap om varandras lekar då genusmatrisen ser ut som den gör.

Eftersom barnen inte visade referensram kring det andra könets lek kan vi tolka det som en följd av att barnen upprätthåller de normer som är rådande för flickighet och pojkighet. Det uppstod dock ett fåtal avvikande från dessa. Det visar sig exempelvis när Benny omförhandlade normen om att bara en kan vara kapten, vilket ger inslag av flickigt karaktärsdrag då intentionen tyder på att dela med sig av makten. Detta överskridande accepterades dock inte av Milo och därmed upprätthölls normen om att bara en kan inta rollen. I flickornas lek uppstod ett avvikande från flickighet då Anna visade tydliga kännetecken av maskulinitet såsom dominans i sitt förhållningssätt gentemot de andra barnen som ingick i leken. Även flickorna som sökte sig till pojkarnas lek går att förklara som överskridande av flickighet då de avvek från normen om att flickor endast leker med flickor. Deras agerande accepterades inte heller då närvaron antingen ifrågasattes eller inte blev uppmärksammas av pojkarna genom att exempelvis ge tillträde till leken. Eidevald (2011) lyfter hur barnen bär med sig föreställningar gällande pojkigt och flickigt som motsatser till varandra vilket kan leda till tolkningen att barnen inte riktigt förstår varandras beteende och därigenom kan kontakten bli svår. Det kan även vara anledning till att pojkarna inte bjuder in flickorna som söker sig till sina lekar eller att de själva inte söker tillträde till flickornas lekar.

7.3 Den fria leken

Resultatet från genusmatrisen på den valda förskolan grundas i att barnen själva grupperar sig vilket görs efter kön. Inom den rådande genusmatrisen sker en mängd upprätthållande av könsnormer samt en del överskridande i barnens fria lek. Då barnen lämnas själva i denna aktivitet finner vi en problematik i hur de normer gällande kön riskeras förbli osynliga för barnen men även för de vuxna. Lillemyr (2013) lyfter hur leken har ett stort värde för barnens utveckling då det är i den som barnen både bearbetar samt skapar nya erfarenheter. Det blir tydligt när barnen i studien refererar till sådant de hämtat från antingen populärkultur eller

vardagliga sammanhang för att skapa mening och innehåll i leken. Leken stimulerar barnen i den bemärkelsen då de får möjlighet att prova sociala regler och relationer på egen hand, vilket resulterar i att de aktivt är med och skapar sitt genus och därmed även förståelsen av flickigt och pojkigt. Det blir synligt utifrån genusmatrisen att barnen prövade dessa kategorier inom vilka barnen upprätthöll respektive överskred karaktärsdrag enligt maskulint och feminint. Foucault (1980) resonerar gällande normer och hur dessa bidrar med ramar för barnen att förhålla sig till, dock medför det begränsningar som kan hämma barnen i deras handlingar. Butler (2006) har liknande tankar och menar dessutom att normer inte är någonting vi klarar oss utan då de även syftar till att vägleda oss i vår orientering av omvärlden. Ovanstående resonemang visar på att könsnormer kan förstås som viktiga för barn att hitta ett förhållningssätt gentemot. Det innebär dock att det även skapas förväntningar på pojkar respektive flickor att bete sig på vissa bestämda sätt vilket kan komma att reglera deras beteenden utifrån sitt biologiska kön.

Problematiken härstammar i att könsnormerna riskeras förbli osynliga, vilket förstärks då personalen på förskolan är frånvarande i denna aktivitet. Eidevald (2011) lyfter liknade resonemang då innehållet i den fria leken riskeras att bli osynligt för barnen när de själva ansvarar för att skapa ett innehåll i leken. Frågan är dock om resultatet hade sett annorlunda ut om lärarna på förskolan hade deltagit eller varit närvarande i barnens lek. Lillemyr (2013) diskuterar lekens egenvärde för barnen och menar att leken grundar sig i deras egen motivation och vilja. Via detta resonemang och som även nämnts ovan utgör leken en viktig del i barns utveckling. I samma linje uttrycker Kärrby (1987) att den fria leken utgör en viktig arena för barnen då de ges möjlighet till att bearbeta sina känslomässiga behov och fantasi inom den samt att de själva styr innehållet och anpassar leken därefter. Den fria leken bör således bevaras för barnen i förskolan eftersom det är där de själva tillåts styra grupperingar samt innehållet i leken men det kan komma att krävas av lärarna att få en medveten kring det som sker däri. Därav kan balansgången mellan hur mycket läraren ska vara delaktig bli en relevant fråga att reflektera över.

7.3.1 Didaktiska implikationer

Didaktiska implikationer kan främst innebära att lärarna söker sig kunskap kring den fria leken och hur den ser utifrån den aktuellt rådande genusmatrisen. Denna kunskap behövs för att lägga en grund att utgå från när den pedagogiska verksamheten planeras inom förskolan. Det ingår även i lärares uppdrag då att vara medveten om de normer som är rådande. Skolverket (2011) skriver fram hur lärare aktivt ska arbeta med att motverka stereotypa könsnormer då flickorna och pojkarna ska få samma möjligheter till att pröva olika roller samt utveckla förmågor och intresse utan några begränsningar av stereotypa könsroller och könsmonster. Det ligger dock en problematik i hur förskolans läroplan uttrycker detta uppdrag då det inte finns någon indikation på hur det arbetet skulle kunna se ut. Eidevald (2011) lyfter denna kritik mot läroplanens utformning och menar då att det lämnas till lärarna att tolka vilket kräver en kunskap inom området. Det är därmed relevant att det sker ett medvetandegörande av normerna som gestaltas i barnens lekar. Våra resultat visar hur barnen upprätthåller normer om kön i sina lekar vilket kan tolkas som att uppdraget inte applicerats i den fria leken. Detta eftersom barnen i stor grad grupperade sig efter kön och lekte lekar med stereotypa inslag för respektive kön vilket i sin tur kan leda till en förstärkning av könsrollerna.

För att komma närmare in på arbetsätt som utgår från förskolans uppdrag är det viktigt att lyfta betydelsen av att barnen får tillgång till sin fria lek. Hwang och Nilsson (2003) poängterar hur barnen i den utvecklar en referensram gällande sociala regler och samspel. Att

läraren skapar möjligheter för den fria leken samt stöttar barnen i utforskandet blir därmed en väsentlighet. Detta bör ske utifrån lärarens kunskap om barnens grupperingar och lekar, det är viktigt att poängtera denna kunskapssökning som ett ständigt pågående arbete eftersom genusmatrisen varierar beroende individer och kontexter. Genom att läraren dokumenterar det som blir synligt ges underlag för hur man kan arbeta vidare och därmed resulterar det i en beprövad erfarenhet kring arbetet med könsnormer och den fria leken. Denna erfarenhet utgör grunden till hur läraren sedan arbetar vidare med att ge barnen möjligheter till att pröva olika sätt att positionera sig på, ingå i nya konstellationer och därmed utveckla och utvidga sina förståelser kring flickighet och pojkighet. Denna studie genererar kunskap kring könsnormer för förskolans verksamhet att utgå från, dock finns det ett behov av vidare studier kring ämnet. Det behövs en större forskningsöversikt för att få mer kunskap om hur könsnormer kommer till uttryck på fler förskolor och därmed kunna få ett resultat som går att dra fler slutsatser kring. Vår undersökning saknar kunskap angående hur det ser ut i pojkars och flickors interagerande lek. Forskning inom detta område skulle även vara relevant att utföra för att få syn på hur barnen integrerat förhåller sig till könsnormer och hur makten verkar inom dem. Då leken är viktig för barns utveckling anses behovet för ytterligare studier vara stort. Det baseras på att leken bör utgöra stimulans för barnen, vilket kräver att lärarna utvecklar en medvetenhet kring det som sker och därmed aktivt minska risken för att barnen begränsas.

Arbetet med könsnormer och fri lek behöver inte innebära att samtala om könsnormer tillsammans med barnen, vilket ställs i relation till Thorne (2003) som menar att samtal gällande detta mer kan förstärka normer om kön hos barnen. Det kan istället genomföras via diskussioner kring alla individers lika värde och hur alla ska ges samma förutsättningar oavsett kön. Det kan även innebära att läraren visar på ett ömsesidigt förhållningssätt samt bidra med stötning i de förhandlingar som sker mellan barnen emellan. Detta då förhandling är en viktig faktor för att kunna föra leken framåt vilket är en kompetens som läraren kan hjälpa barnen utveckla under exempelvis styrda aktiviteter. I den fria leken kan lärarna med fördel dela upp barnen i mindre grupper där de ges givna aktiviteter att sysselsätta sig med. På detta vis kan man arbeta mer gränsöverskridande genom att erbjuda material som barnen vanligtvis inte använder. På den förskolan där undersökningen genomfördes hade det kunnat innebära att en del av flickorna introduceras till materialet plusplus eller att pojkarna ges tillträde till mer vardagsnära lekar där de får pröva träda in i roller som de inte annars gör. Här kan det vara relevant för lärarna att lyssna in barnens intressen och därigenom även kunna bidra med stötning i de populärkulturella ramarna för barnens lekar. Lärarna kan även välja att ändra konstellationerna i gruppen och medvetet blanda de pojkar och flickor som inte självmant leker med varandra. Detta arbetssätt bidrar även till att barnen får kunskap om varandras kamratkulturer som Löfdahl (2007) lyfter handlar om de normer och regler som gäller för leken. Läraren kan vara med och forma en gemensam kamratkultur genom diskussioner om kompisregler, hur man ska bemöta varandra vilket resulterar i att ge verktyg för hur barnen ska förhålla sig till varandra i den fria leken. Det kan resultera i att barnen får en förståelse för varandras lekar som i sin tur kan leda till ökat tillträde till leken.

7.4 Slutsats

Inom studien består genusmatrisen på den valda förskolan av att flickorna och pojkarna grupperar sig efter kön. Rådande könsnormer omfattas i flickors lek av omvårdnad, ödmjukhet, lekkompetens gällande förhandling samt referensram om flickigt. För pojkars lek är rådande könsnormer dominans, att vara tävlingsinriktad samt ha referensram samt lekkompetens kring pojkighet. Det blev även tydligt att barnen inte accepterade de

överskridanden som försökte genomföras. Resultatet visar även hur pojkarna upprätthöll normer om flickighet och pojkighet genom dominerande förhållningssätt gentemot de flickor som sökte sig till pojkarnas lek. Denna genusmatris ger barnen ramar för agerande men makten inom normerna kan också verka begränsande för dem i deras skapande av sitt genus. Detta i och med att det riskeras att de inte får möjlighet att pröva de roller som inte ingår i uppfattningen av det som klassas som normalt för respektive kön. Då barnen lämnas ensamma i den fria leken förblir dessa normer osynliga för både dem själva och de vuxna vilket därmed försvårar arbetet med dem. Det ökar även risken för att könsnormerna förstärks istället för att överskridas och prövas.

Genom att studien har fått syn på könsnormer har det resulterat i att lösa en del av problematiken då vi kunnat synliggöra dem. Större del av problematiken kvarstår dock då den grundas i en rörlighet som är konstant inom den fria leken. Detta baseras på att förhållningssättet gentemot könsnormer och dess upprätthållande genusmatris beror på individer och sammanhang som ingår där. Det krävs därför ett kontinuerligt arbete för att få syn på de rådande könsnormer som gäller för den aktuella kontexten. Detta resultat omfattas enbart av genusmatrisen på den undersökta förskolan och resultatet går därmed inte att generalisera. Det kan alltså se annorlunda ut på andra förskolor men denna studie kan appliceras i ett arbetssätt samt visa på vikten av att synliggöra könsnormer.

8 Referenslista

- Alvehus, J. (2013). *Skriva uppsats metod kvalitativ metod: En handbok*. Stockholm: Liber.
- Alvestad, T. (2010). *Barnehagens relasjonelle verden – små barn som kompetente aktører i produktiveforhandlinger*. Göteborg studies in educational sciences 294. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/22228/1/gupea_2077_22228_1.pdf
- Bjørndal, C. (2002). *Det värderande ögat. Observationer, utvärdering och utveckling i undervisning och handledning*. Stockholm: Liber
- Butler, J. (2006). *Genus ogjort. Kropp, begär och möjlig existens*. Stockholm: Nordstedt Akademiska förlag.
- Connell, R.W. (2002). *Om genus*. Uddevalla: Daidalos.
- Connelly, P. (2003). Gendered and gendering spaces: playgrounds in the early years. I Skelton, C. & Francis, B. (Red.), *Boys and girls in the primary classroom* (s.113-133). Maidenhead: Open University Press.
- Davies, B. (2003). *Hur pojkar och flickor gör kön?*. Stockholm: Liber.
- Dillabough, J. (2006). Gender theory and research in education. Modernist traditions emerging contemporary themes. I Arnot, M & Mac an Ghail, M. (Red.), *The RoutledgeFalmer Reader in Gender and Education* (s.17-32). London: Routledge.
- Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan*. Stockholm: Ordfront.
- Eidevald, C. (2009). *Det finns inga tjejbestämmare - Att förstå kön som position i förskolans vardagsrutiner och lek*. Jönköping: Högskolan för lärande och kommunikation. Tillgänglig: <http://jamda.ub.gu.se/handle/1/145>
- Eidevald, C. (2011). *“Anna bråkar!” - Att göra jämställdhet i förskolan*. Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. (2015). Videoobservationer. I Ahrne, G. & Svensson, P. (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (s.114-127). Stockholm: Liber.
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C., & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningvetenskap*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Foucault, M. (1980). *Power/Knowledge: selected interview & other writings*. New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1982). The subject in the power, I H.L. Dreyfus and P. Rabinov (Red.), *Michael Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics*. Brighton: Harvester Press.
- Foucault, M. (1976). *Sexualitetens historia. Band 1. Viljan att veta*. Göteborg: Daidalos.

- Francis, B. (2010). Power Plays: Children's construction of gender and power in role plays. *Gender and Education*, 9:2, 179-192. doi: 10.1080/09540259721358
- Hellman, A. (2010). *Kan batman vara rosa? Förhandlingar om pojkighet och normalitet på en förskola*. (Doktorsavhandling, Gothenburg Studies in Educational Sciences, 299). Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig: <http://hdl.handle.net/2077/22776>
- Hwang, P., & Nilsson, B. (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur och kultur.
- Knutsdotter Olofsson, B. (1996). *De små mästarna. Om den fria lekens pedagogik*. Stockholm: HLS.
- Kärrby, G. (1987). *Könsskillnader och pedagogisk miljö i förskolan*. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lalander, P. (2015). Observationer och etnografi. I Ahrne, G. & Svensson, P. (Red.), *Handbok i kvalitativa metoder*. (s.93-113). Stockholm: Liber.
- Lillemyr, O. F. (2013). *Lek på allvar - en spännande utmaning*. Stockholm: Liber.
- Löfdahl, A. (2007). *Kamratkulturer i förskolan: en lek på andras villkor*. Stockholm: Liber.
- Martinsson, L., & Reimers, E. (Red.). (2014). *Skola i normer*. Malmö: Gleerups Utbildning.
- Paechter, C. (2007). *Being boys, Being girls: Learning masculinities and femininities*. Maidenhead: Open University Press.
- Pape, K. (2001). *Social kompetens i förskolan: Att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Remstam, J., & Wästerfors, D. (2015). Att analysera kvalitativt material. I Ahrne, G., & Svensson, P. (Red.), *Handbok för kvalitativa metoder* (s. 220-236). Stockholm: Liber.
- Rosenberg, T. (2004). Inledning. I Butler, J. *Könet brinner!* (s. 7-34). Stockholm: Natur & Kultur.
- SFS 2003:460. *Lag om etikprövning av forskning som avser människor*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Skolverket. (2011). *Läroplan för förskolan reviderad 2010*. Hämtad från: <http://www.skolverket.se/publikationer?id=2442>
- Sutton-Smith, B. (1997). *The ambiguity of play*. Cambridge: Harvard University Press.
- Svenning, B. (2011). *Vad berättas om mig?: barns rättigheter och möjligheter till inflytande i förskolans dokumentation*. Lund: Studentlitteratur.
- Thorne, B. (1993). *Gender play. Girls and boys in school*. Buckingham: Open University Press.
- Vetenskapsrådet. (2002). *Forskningsetiska principer för humanistisk - samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet. (2011). *God forskningssed*. Vetenskapsrådet rapportserie 1:2011.
Stockholm: Vetenskapsrådet.

Österlund, M. (2008). Kavat men känslösam. Den komplexa bilderboksfiguren i Pija
Lindenbaums Gittan-triologi. I Andersson, M. & Druker, E. *Barnlitteraturanalyser*.
(s.97-112). Lund: Studentlitteratur.

9 Bilagor

9.1 Mall för fältanteckning

Datum:

Klockslag:

Kön på deltagare:
Vilken lek:
Vilka roller tillges och till vilka kön? Hur går förhandlingen till?
Vilka handlingar görs i leken? Samt förhandlingar kring innehåll däri.
Ordfraser
Reflektion: (Normer som råder, normer som prövas eller bryts) Hur blir detta synligt?

9.2 Tillståndsblankett

Anhållan om tillstånd för att ert barn kan delta i en undersökning inom ramen för ett examensarbete på förskolläraryrket vid Göteborgs universitet

Vi är studenter som utbildar oss till lärare vid Göteborgs universitet. Vi skall nu skriva vårt examensarbete som motsvarar 10 veckors heltidsstudier och skall vara klart i Juni 2016.

Examensarbetets syfte är att undersöka pojkars och flickors lekar för att ta reda på vad som händer när de leker tillsammans och i enkönade grupperingar.

De viktigaste frågorna vi behöver få svar på är:

-Hur ser samspelet mellan pojkar och flickor ut i deras lekar?

-Vilka strategier använder barnen för att förhandla om lek i deras samspel?

För att kunna besvara dessa frågor behöver vi samla in material genom observation av barn i förskola. Vi kommer inte att titta på det enskilda barnet utan fokus kommer ligga på det som sker mellan barnen när de leker.

På ert förskola kommer undersökningen att genomföras under perioden 13/4-18/4.

Vi vill med detta brev be er som vårdnadshavare om tillåtelse att ert barn deltar i observation, där ljudupptagning och anteckningar används. Alla barn kommer att garanteras konfidentialitet. De förskolor som finns med i undersökningen kommer inte att nämnas vid namn eller på annat sätt kunna vara möjliga att urskilja i undersökningen. I enlighet med de etiska regler som gäller är deltagandet helt frivilligt. Ert barn har rättigheten att intill den dag arbetet är publicerat, när som helst välja att avbryta deltagandet. Materialet behandlas strikt konfidentiellt och kommer inte att finnas tillgängligt för annan forskning eller bearbetning.

Vad vi behöver från er är att ni som barnets vårdnadshavare skriver under detta brev och så snart som möjligt skickar det med barnet tillbaka till förskolan så att ansvarig lärare kan samla in svaret vid tillfälle. Sätt således ett kryss i rutan nedan om ni ger ert tillstånd:

Som vårdnadshavare **ger jag tillstånd** att mitt barn deltar i undersökningen

Datum

.....
Vårdnadshavares underskrift/er, barnets/elevens namn

Har ni ytterligare frågor ber vi er kontakta oss på nedanstående adresser eller telefonnummer:
Med vänliga hälsningar

Amanda Eidenby och Maria Dahlsjö, guseidam@student.gu.se

.....
Studenternas namn

Handledare för undersökningen är Maj Asplund Carlsson

Kursansvariga lärare: Nils Hammarén & Torgeir Alvestad (förskolläraryrket); Björn Haglund (Grundläraryrket, inriktning fritidshem)

e-mail: Nils.hammaren@gu.se; torgeir.alvestad@ped.gu.se; Bjorn.haglund@ped.gu.se